

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra humanitních věd

Diplomová práce

**Srovnání vybraných českých a slovenských subjektů
působících v oblasti péče o kulturní dědictví**

Milan Novotný

© 2015 ČZU v Praze

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Srovnání vybraných českých a slovenských subjektů působících v oblasti péče o kulturní dědictví" jsem vypracoval samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autor uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením úmyslně neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 30. března 2015

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval PhDr. Miroslavu Poliškému, CSc. za vstřícnost a odborné vedení při zpracovávání této práce, dalším pracovníkům Provozně ekonomické fakulty České zemědělské univerzity v Praze za znalosti a zkušenosti, které mi během mého studia předali, Haně Hlubučkové, za pomoc a rady k problematice nevládních neziskových organizací působících v oblasti péče o kulturní dědictví a všem vedoucím těchto organizací, o kterých se práce zmiňuje, za vřelé přijetí a poskytnutí informací o provozu a správě památek. A v neposlední řadě jejich členům a dobrovolníkům, kteří o dané památky nezištně a ve svém volném čase pečují.

Srovnání vybraných českých a slovenských subjektů působících v oblasti péče o kulturní dědictví

Souhrn

Tématem této diplomové práce je Srovnání vybraných českých a slovenských subjektů působících v oblasti péče o kulturní. V první části jsou vymezeny teoretické poznatky z oblasti kulturního dědictví a památkové péče, základní typologie a právní úprava českých a slovenských neziskových organizací, dále je představen úvod do problematiky dobrovolnictví a měření hodnoty práce dobrovolníka a je uvedena stručná historie trampingu. Druhá část se zabývá zaznamenáním fungování čtyř vybraných neziskových organizací a jejich srovnáním, které je podkladem k vymezení závěru a doporučení pro další působení organizace.

Klíčová slova:

Tramp, Česká republika, Slovenská republika, kulturní dědictví, financování památkové péče, rozpočet, životní prostředí, nestátní neziskové organizace, dobrovolnictví

The comparison of selected Czech and Slovak entities working in the field of the preservation of cultural heritages

Summary

The topic of this thesis is the comparison of selected Czech and Slovak entities working in the field of the preservation of cultural heritages. In the first part the theoretical knowledge of cultural heritages and its preservation, basic typology and legislation of Czech and Slovak nonprofit organizations is defined. Also there is introduction into the topic of volunteering and measuring the economic value of volunteer work. The end of the first part contains brief history of tramping. The second part deals with recording of operations of the four selected nonprofit organizations and its comparison, which is the basis for the definition of conclusion and recommendation for further actions of the organizations.

Keywords:

Tramp/Hobo, Czech Republic, Slovak Republic, cultural heritages, financing of a heritage preservation, budget, environment, NGO, volunteering

Obsah

1	Úvod	- 12 -
2	Cíl práce a metodika	- 13 -
2.1	Cíl práce.....	- 13 -
2.2	Metodika práce	- 13 -
2.2.1	Metodika teoretické části práce.....	- 13 -
2.2.2	Metodika praktické části práce.....	- 14 -
3	Literární rešerše	- 15 -
3.1	Kulturní dědictví a památková péče	- 15 -
3.1.1	Kulturní dědictví	- 15 -
3.1.2	Památková péče a ochrana kulturního dědictví.....	- 18 -
3.2	Neziskové organizace	- 24 -
3.2.1	Základní typy NNO do 31. prosince 2013 v České republice.....	- 26 -
3.2.2	Základní typy NNO po 1. lednu 2014 v České republice	- 31 -
3.2.3	Základní typy NNO ve Slovenské republice.....	- 34 -
3.3	Dobrovolnictví.....	- 38 -
3.3.1	Definice dobrovolnictví.....	- 38 -
3.3.2	Měření hodnoty práce dobrovolníků	- 41 -
3.3.3	Zapojení dobrovolníků do péče o kulturní dědictví	- 43 -
3.4	Tramping – československý fenomén	- 47 -
3.4.1	Vytváření názvu	- 47 -
3.4.2	Idea trampingu.....	- 47 -
3.4.3	Předchůdci a inspirace.....	- 48 -
3.4.4	První trampové v Čechách	- 49 -
3.4.5	Tramping po 1. světové válce	- 49 -
3.4.6	Období první republiky	- 49 -

3.4.7	Tramping ve 30. letech.....	- 50 -
3.4.8	Pronikání trampingu na venkov	- 50 -
3.4.9	Moravský tramping	- 51 -
3.4.10	Tramping na Slovensku.....	- 51 -
3.4.11	Trampové za 2. světové války.....	- 52 -
3.4.12	Období komunistické totality	- 53 -
3.4.13	Postkomunistický tramping.....	- 54 -
3.4.14	Tramping a jeho perzekuce	- 54 -
4	Vlastní práce	- 56 -
4.1	Vybrané památky a jejich provozovatelé	- 56 -
4.1.1	Česká republika	- 57 -
4.1.2	Slovenská republika	- 66 -
4.2	Charakteristika vybraných subjektů	- 76 -
4.2.1	Ochrana Klokočských skal.....	- 76 -
4.2.2	Sdružení pro záchranu hradu Kumburku, zapsaný spolek	- 78 -
4.2.3	Združenie RONDEL	- 79 -
4.2.4	Združenie na záchranu Lietavského hradu.....	- 80 -
4.3	Srovnání vybraných ukazatelů.....	- 83 -
4.3.1	Průměrný počet dobrovolníků, účastnících se akcí.....	- 83 -
4.3.2	Celková návštěvnost památky	- 84 -
4.3.3	Celková výše získaných grantů, dotací a sponzorských darů	- 85 -
4.3.4	Vývoj výsledku hospodaření.....	- 86 -
5	Závěr.....	- 87 -
6	Seznam použitých zdrojů.....	- 88 -

Seznam tabulek

Tabulka 1: Ochrana Klokočských skal - dobrovolníci.....	- 76 -
Tabulka 2: Ochrana Klokočských skal - návštěvnost	- 76 -
Tabulka 3: Ochrana Klokočských skal - granty a dary	- 77 -
Tabulka 4: Ochrana Klokočských skal - hospodaření.....	- 77 -
Tabulka 5: Sdružení pro záchranu hradu Kumburku - dobrovolníci	- 78 -
Tabulka 6: Sdružení pro záchranu hradu Kumburku - návštěvnost.....	- 78 -
Tabulka 7: Sdružení pro záchranu hradu Kumburku - granty a dary.....	- 78 -
Tabulka 8: Sdružení pro záchranu hradu Kumburku - hospodaření	- 79 -
Tabulka 9: Združenie RONDEL - dobrovolníci	- 79 -
Tabulka 10: Združenie RONDEL - návštěvnost.....	- 79 -
Tabulka 11: Združenie RONDEL - granty a dary.....	- 80 -
Tabulka 12: Združenie RONDEL - hospodaření	- 80 -
Tabulka 13: Združenie na záchranu Lietavského hradu - dobrovolníci.....	- 81 -
Tabulka 14: Združenie na záchranu Lietavského hradu - návštěvnost	- 81 -
Tabulka 15: Združenie na záchranu Lietavského hradu - granty a dary	- 81 -
Tabulka 16: Združenie na záchranu Lietavského hradu - hospodaření.....	- 82 -

Seznam grafů

Graf 1: Vývoj počtu registrovaných neziskových organizací v České republice	- 26 -
Graf 2: Průměrný počet dobrovolníků, účastnících se akcí	- 83 -
Graf 3: Celková návštěvnost památky	- 84 -
Graf 4: Celková výše získaných grantů, dotací a sponzorských darů.....	- 85 -
Graf 5: Vývoj výsledku hospodaření	- 86 -

Seznam obrázků

Obrázek 1: Mapa umístění vybraných památek v České a Slovenské republice.....	- 56 -
Obrázek 2: Erb pánů z Rotštejna.....	- 57 -
Obrázek 3: Torzo paláce hradu Rotštejn	- 61 -
Obrázek 4: Erb Markvarta z Goldenburka	- 62 -
Obrázek 5: Torzo paláce hradu Kumburk	- 64 -
Obrázek 6: Hrad Čabrad'	- 67 -
Obrázek 7: Ještěřice zelená	- 69 -
Obrázek 8: Hrad Lietava	- 72 -
Obrázek 9: Pohled na Kinížiho palác	- 74 -

1 Úvod

Neziskový sektor se v naší zemi stále rozšiřuje. Každým rokem přibývá mnoho nových organizací, pro které není hlavním cílem dosáhnout co možná nejvyšších tržeb a následného zisku, ale chtějí dosáhnout něčeho hlubšího. Chtějí zkrášlit naše okolí, pomoci jiným, zasadit se o změnu, setkávat se a užívat si volného času v příjemné společnosti, pečovat o životní prostředí nebo ochraňovat, co nám zbylo po předcích.

Neziskové organizace se čím dál více stávají důležitou součástí ekonomického i politického prostředí každé vyspělé země. Vedle podnikatelských subjektů, které zisk mají na prvním místě, často bez ohledu na dopady pro společnost, jsou takové organizace velice potřebné, aby fungovaly jako protiváha a snaha o nápravu zhoršené situace.

V mnoha oblastech ekonomiky jsou navíc neziskové organizace nezbytným řešením, protože podnikání v daném odvětví by nepřineslo svým investorům dostatečné zhodnocení vkladů, a státu se často nedostává finančních prostředků k zajištění dostatečné dostupnosti výstupů – produktů či služeb – dané oblasti.

Jednou z těchto oblastí je péče o kulturní dědictví. Památek, které by si zasloužily pozornost, péči a ochranu je v naší zemi obrovské množství. Jenom v seznamu nemovitých kulturních památek (vedeném Národním památkovým ústavem České republiky) je evidováno přes 40.000 objektů. Mnohé památky v něm však nejsou vůbec zapsány, nejčastěji z důvodu špatného stavu, ve kterém se do současnosti dochovaly.

Tato problematika mě zajímá, protože jsem dobrovolníkem v neziskové organizaci, která se právě o záchranu kulturního dědictví zasazuje. A to jak několika nemovitých kulturních památek, tak zároveň o přírodní rezervaci. Za dobu svého působení jsem získal mnoho podnětů a rád bych celé problematice lépe porozuměl, abych mohl navrhnout změny k jejímu efektivnějšímu fungování.

Tato práce se věnuje srovnání dvou českých a dvou slovenských neziskových organizací, které v dané oblasti působí a zároveň je spojuje myšlenka trampského hnutí. Trampové byli totiž mezi prvními skupinami, které se začaly starat o záchranu odlehlých památek, které v době komunistické totality byly ponechány vlastnímu osudu a vlivu přírody.

2 Cíl práce a metodika

2.1 Cíl práce

Hlavním cílem této diplomové práce je zaznamenat fungování dvou českých a dvou slovenských nestátních neziskových organizací pečujících o kulturní dědictví, které byly založeny trampy či byly trampským prostředím ovlivněny. Jsou to Ochrana Klokočských skal, z. s., Sdružení pro záchranu hradu Kumburku, z. s., Združenie na záchranu Lietavského hradu a Združenie RONDEL.

Dalším cílem je srovnání fungování těchto organizací a na jeho základě pak definovat závěr a návrh pro budoucí rozvoj vybraných subjektů.

2.2 Metodika práce

2.2.1 Metodika teoretické části práce

Teoretická část práce je zpracována na základě nastudované literatury k dané problematice, která je uvedena na konci práce v seznamu literárních zdrojů a její následné interpretaci a klasifikaci. Knižní zdroje byly získány v knihovně Studijního informačního centra České zemědělské univerzity v Praze, v Knihovně Akademie věd České republiky a v Národní knihovně České republiky. Sborníky z konferencí a odborné časopisy byly laskavě zapůjčeny ze soukromého archivu paní Hlubučkové. V případě použití internetových zdrojů se převážně jednalo o zdroje od oficiálních institucí či ověřených autorů. Použité zákony byly nastudovány z internetového zdroje www.fulsoft.cz, který poskytuje České zemědělské univerzitě v Praze aktuální platné znění všech zákonů, včetně archivu novelizací.

V teoretické části se práce zabývá problematikou kulturního dědictví, památkové péče a jejího financování, dále pak sektorem neziskových organizací, jejich základní typologií a právní úpravou před i po 1. lednu 2014, kdy vstoupil v platnost nový Občanský zákoník a pro srovnání také základní úprava neziskových organizací ve Slovenské republice. Nastíněna je také problematika statutu veřejné prospěšnosti. Dále je v této části pojednáváno o dobrovolnictví, měření hodnoty práce dobrovolníků a možnostech zapojování dobrovolníků do péče o kulturní dědictví. Na závěr literární rešerše je uvedena stručná historie trampingu a jeho vývoj během 20. století.

2.2.2 Metodika praktické části práce

V praktické části je uvedena charakteristika obou českých a slovenských neziskových organizací. Charakteristiky byly zpracovány na základě pozorování v rámci diplomní praxe, výročních zpráv organizací a osobními rozhovory. Také je zde představena historie a popis památkových objektů, na kterých tyto organizace působí.

V další části se práce zabývá údaji o aktivitách a financování vybraných subjektů. Tyto údaje jsou následně mezi organizacemi porovnávány. Údaje i následné srovnání je zpracováno do přehledných tabulek a grafů a doplněno o stručné komentáře.

V závěru práce jsou zjištěná fakta zhodnocena, a je formulováno doporučení pro budoucí fungování a případný rozvoj vybraných subjektů.

3 Literární rešerše

3.1 Kulturní dědictví a památková péče

Ačkoliv je termín „kultura“ v současné době chápán velice široce a svými souvislostmi zahrnuje takřka všechny situace v životě jednotlivce i společnosti, je pro konkrétní vyjádření tohoto pojmu potřeba vidět všechny spojitosti a hlavní účel, ke kterým jej zamýšlíme použít.

Podle Chromého „v tradičních přístupech představuje kultura třídu věcí a jevů humanizujících a kultivujících člověka. Moderní vědecká definice kultury (antropologická) již vnímá kulturu neboli civilizaci za složitý celek, který zahrnuje vědění, víru, umění, právo, morálku, zvyky a všechny ostatní schopnosti a obyčeje, které si člověk osvojil jako člen společnosti.“¹

Chromý dále uvádí, že kultura může nabývat různých forem. Kulturou je proto označováno všechno, co bylo vytvořeno lidskou společností v průběhu jejího vývoje, a to hmotné (materiální) i nehmotné (duchovní) hodnoty. Hmotnou kulturou jsou myšlena veškerá lidská díla, jako stavby (např. budovy, okrasné zahrady, parky) či umělecká díla (obrazová, literární, filmová) ale také oděvy a každodenní pomůcky. Za kulturu nehmotnou lze pokládat výsledky činnosti ve společenském životě celkově, počítaje v to písmo, jazyk, náboženství, taneční či hudební projevy, lidové tradice a zvyky.

3.1.1 Kulturní dědictví

Na jednu stranu je kulturní dědictví projevem historického vývoje a kulturní paměti kteréhokoli místa a kterékoli společnosti. Na té druhé je neoddělitelným prvkem moderního života. Pojem kulturní dědictví obsahuje dílčí termíny jako historické soubory památek, sbírkové předměty, přírodní i zastavěná místa, kulturní zkušenosti, tradice, apod. Díky tomu naprosto samozřejmě propojuje přírodní a kulturní prostředí každé společnosti. Významným znakem kulturního dědictví je především to, že sociokulturní vazby, kulturní

¹ HEŘMANOVÁ, Eva, CHROMÝ, Pavel. *Kulturní regiony a geografie kultury: kulturní realie a kultura v regionech Česka*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2009, 348 s. ISBN 978-80-7357-339-3.

výtvary a artefakty, vzniklé v minulosti, vlastní důležitostí přesahují dobu svého vzniku a obohacují tak současnou kulturu.

Soukup definuje kulturní dědictví jako: „konfiguraci kulturních prvků, tj. artefaktů, sociokulturních regulativů (zejména hodnot, norem a kulturních vzorců) a idejí, jež jsou jako trvalé kolektivní vlastnictví a všeobecně sdílený výsledek materiální a duchovní činnosti členů určité kultury předávány následujícím pokolením jako specifický typ dědictví.“² Díky tomu je zabezpečena jistá míra pokračování lidské společnosti.

Oproti přítomné „živé“ kultuře, jejímiž představiteli jsou členové komunity v určité menší či větší oblasti a určitém čase, reprezentuje kulturní dědictví „pouze tu část sociokulturního systému, která v životě dané společnosti zakořenila, a je proto dále předávána potomkům. Transmise kultury v čase má selektivní charakter, neboť ve chvíli, kdy některé kulturní prvky přestanou v konkrétní společnosti plnit svou funkci, přestávají být součástí kulturního dědictví. Charakteristickým rysem předávání kulturního dědictví je přetržitě vzájemné působení kulturní tradice a kulturní inovace.“³

Postoj společnosti ve vztahu ke kulturnímu dědictví prochází v současné době procesem, který je možné charakterizovat tak, že u velké většiny objektů, které dnes označujeme za kulturní či technické památky, dochází ke snížení jejich ekonomického opodstatnění. Tedy dochází ke ztrátě či úplnému zániku jejich originální užitné hodnoty.

Patočka uvádí, že: „to v minulosti platilo jak v souvislosti s přechodem agrární společnosti na společnost industriální, tak i dnes pro následnou přeměnu společnosti průmyslové na společnost servisně informační.“⁴

Pokud si v současnosti značná část objektů zachová jen hodnotu historickou, estetickou nebo duchovní, zůstává otázkou, jestli jsou nebo nejsou pro moderní společnost takové hodnoty zbytné a nepotřebné. Další věcí je i to, jestli a jakým způsobem se

² HRDÝ, Ladislav, SOUKUP, Václav, VODÁKOVÁ, Alena. *Sociální a kulturní antropologie*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakl. a Sociologický ústav AV ČR, 1993, 157 p. ISBN 80-901-4241-9.

³ Tamtéž

⁴ PATOČKA, Jiří, HEŘMANOVÁ, Eva. *Lokální a regionální kultura v České republice: kulturní prostor, kulturní politika a kulturní dědictví*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2008, 199 s. ISBN 978-807-3573-478.

(vzhledem ke změnám hodnotových pyramid společnosti) budou měnit názory na potřebu zachování kulturního dědictví, lépe řečeno uchování kulturních a duchovních hodnot.

Matějů poznamenává, že „kulturní dědictví je fenomén důležitý pro další existenci historicky rostlých a vyvíjejících se měst a sídel, nezbytných pro předávání z jednoho pokolení na druhé, z jedné generace na generaci další.“⁵

Kulturní dědictví ve formě nemovitých kulturních památek reprezentuje často významný zdroj identity obce a příslušnosti jeho obyvatel. Jejich stálá skutečná a viditelná přítomnost ukazuje nejen zásadní charakteristiky, ale také význam a historii dané obce. Případy zanedbávání těchto památek nejsou jen o popření jejich důležitosti, ale v některých dopadech mohou znamenat i oslabení identity obce.

Tato úloha kulturního dědictví však není podmíněna lokalitou, kde se památka nachází. Na podkladu studie srovnávající vztah státu ke kultuře (realizované Katedrou kulturologie Filosofické fakulty Univerzity Karlovy pro Ministerstvo kultury České republiky) byl nalezen soulad v prioritách a cílech kulturních politik evropských zemí. „Vedle podpor produkce kulturních statků, podpor účasti na kulturním životě a podpor kulturní výměny na prvním místě figurovala ochrana kulturního dědictví (hmotného i nehmotného). Jinými slovy, hlavní současné funkce státu ve vztahu ke kultuře v evropských zemích jednoznačně preferují ochranu kulturního dědictví, památkovou péči a restaurování památek.“⁶

Nalezený výsledek má ovšem svá politické restriktce. Síla péče o kulturní dědictví se nezakládá jen v působení na politické představitele, ale v péči o sociokulturní potenciál

⁵ MATĚJŮ, Martin. Veřejný zájem a kulturní dědictví. In: *Soubor přednášek 12. konference Sdružení historických sídel Čech, Moravy a Slezska "Nemovité kulturní dědictví - pozitivní faktor nebo přítěž ekonomického rozvoje": Kadaň, 23. až 25. května 2002*. 1. vyd. Praha: Sdružení historických sídel Čech, Moravy a Slezska, 2002, s. 80-81

⁶ BALA, Liana, CIMBÁL Václav, MATĚJŮ Martin, MRÁZOVÁ Gabriela, SLAVÍKOVÁ Zdena, SOUKUP Martin, STORCHOVÁ Barbara, ŠÍROVÁ-MAJKRZAK Anna, UHEREK Zdeněk, ŽÁK Josef. *Vztah státu ke kultuře: Kulturní politika Evropských zemí*. Praha, 2004. Dostupné z: http://www.mkcr.cz/assets/ministerstvo/vyrocnizpravy/Vztah_st_tu_ke_kultu_e,kulturn__politika_evropsk_ch_zem_.doc

památky, který také zahrnuje veřejný zájem. Ten hraje důležitou roli v podpoře památkové péče nebo její zanedbávání, které vede k devastaci kulturního dědictví. Jde tedy o přerozdělování zodpovědnosti za vývoj okolností, které nám zůstali z minulosti. Investování do sociokulturního potenciálu je proto nutné brát jako jeden z důležitých faktorů rozvoje.

„Příslibem (ke zlepšení) je možná to, že v současných ekonomicky vyspělých zemích – na rozdíl od zemí málo vyspělých – je kulturní dědictví a péče o něj chápána a vnímána jako nezbytná, což se projevuje ve větší ochotě investovat do ochrany a dalšího zhodnocování tohoto kulturního dědictví.“ tvrdí Patočka.⁷

3.1.2 Památková péče a ochrana kulturního dědictví

Jednou z nejpodstatnějších institucionalizovaných činností, kterých se péče o kulturní dědictví týká, je památková péče. Na celosvětové úrovni ji zajišťuje především Organizace spojených národů pro vzdělávání, vědu a kulturu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation; zkráceně UNESCO), založená 16. listopadu 1945, a k ní přiřčené instituce. Právní úpravu pak zajišťuje zejména mezinárodní Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví (z roku 1972).⁸

Památková péče je značně mezíresortní disciplínou. Ve svých plošných programech obnovy se týká kromě Ministerstva kultury nepřímě také Ministerstva životního prostředí a Ministerstva zemědělství. V rámci využívání památek se dotýká Ministerstva průmyslu a obchodu, Ministerstva pro místní rozvoj a Ministerstva práce a sociálních věcí. A není možné přehlédnout působení vzdělání na vnímání památkové péče, tedy vliv Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Ministerstvo kultury je, na úrovni státu, garantem konceptu kulturní politiky. Je samozřejmostí, že kulturní politika je významným hlediskem krajů i obcí, a proto i oni zpracovali či zpracovávají zásady kulturní politiky v příslušném

⁷ PATOČKA, Jiří, HEŘMANOVÁ, Eva. *Lokální a regionální kultura v České republice: kulturní prostor, kulturní politika a kulturní dědictví*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2008, 199 s. ISBN 978-807-3573-478.

⁸ About World Heritage. *UNESCO World Heritage Centre* [online]. © 1992-2014 [cit. 2014-03-01]. Dostupné z: <http://whc.unesco.org/en/about/>

rozsahu. Bez těchto strategických dokumentů není možné vytyčit, jak kulturní politiku dělat co možná nejefektivněji.

Pek říká, že: „celkový přínos ekonomice a zaměstnanosti spojený s vlastní obnovou a poté i využíváním stavebních památek nebyl dosud rozumně zpracován a číselně vyjádřen. Zejména proto stojí památková péče na okraji ekonomického hlavního proudu podpory či je jednostranně viděna prostřednictvím rozvoje cestovního ruchu.“⁹

S šetrným avšak ekonomicky udržitelným využíváním nehmotného kulturního dědictví je neoddelitelně spojen již výše zmíněný pojem kulturní potenciál, respektive kulturněhistorický potenciál památky, který lze podle Heřmanové „ztotožňovat se souborem do současnosti neznámých nebo známých, ale nevyužívaných nebo nedostatečně využívaných kulturních artefaktů, objektů či zařízení, které pro danou oblast představují určitou rozvojovou rezervu, často i určité lokální či regionální specifikum a tím i potenciální konkurenční výhodu.“¹⁰

Na rostoucí význam a využitelnost kulturněhistorického potenciálu úzce navazuje i značně obsáhlá problematika nevyužívaných, zpustlých, chátrajících, tj. nejhroženějších nemovitých kulturních památek.

Některé stavby postavené v průběhu minulých století, které v současnosti považujeme nebo vyhlášíme kulturními památkami, procházely za dobu své existence naprosto přirozeným stavebním vývoje. Tedy prodělávaly různé přestavby a dobové renovace, a to především z důvodu změny své hlavní funkce, kdy se z bezpečných a dobře bránitelných hradů a tvrzí stávaly především pohodlné a reprezentativní zámky a paláce. Zároveň mnoho objektů nebylo vhodných k jednoduché přestavbě a bylo tedy jinde postaveno sídlo nové a staré sídlo bylo opuštěno či dokonce rozebráno na stavební materiál. A nikdo se nad touto situací nepozastavoval. I proto je zřejmě naprosto přirozené, že jsou památky, které dlouhodobě zanikají, a to i bez úmyslné činnosti jakéhokoli subjektu, jen proto, že probíhá

⁹ PEK, Tomáš. *Stavební památky: specifika přípravy a financování jejich obnovy, údržby a provozu*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009, i-xiv, 15-214 s. ISBN 978-80-7357-462-8.

¹⁰ HEŘMANOVÁ, Eva, CHROMÝ, Pavel. *Kulturní regiony a geografie kultury: kulturní realie a kultura v regionech Česka*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2009, 348 s. ISBN 978-80-7357-339-3.

určité přirozené rozdělení nemovitých památek na ty, které mají naději na vhodné využití (a tedy přežití), a ty, které šanci nemají a zřejmě ji už ani nezískají.

Mimo tohoto procesu přirozeného výběru památek se na reálném stavu historického památkového fondu podepisuje nezanedbatelnou mírou i vztah a přístup společnosti k památkám. Zejména pak jejich užívání a ochraně. Jak v dané souvislosti říká Valenčík: „Památky se sice vyvíjeli po dlouhá staletí, jejich chátrání a zánik však nedosáhly nikdy, a to ani během válečných konfliktů, takové intenzity jakou jsme byli nuceni sledovat za posledních padesát pět let.“¹¹

Za jeden z hlavních faktorů, který se ukázal nejprve v přístupu k památkám, následně pak i v jejich stavu, je označován politický vývoj celého Československa po roce 1948. Úlovec k tomu říká, že „největším handicapem byl „feudální“ či „církevní“ původ většiny památek, který jim již na přelomu čtyřicátých a padesátých let 20. století přinesl téměř zkázu. Od vizí (...) zachránit od každého druhu jen několik vybraných jedinců a ostatních se jednoduše zbavit zbořením se našťastí ustoupilo, (...). U památek, o něž se staral přímo stát, hrála pro jejich zachování a údržbu důležitou úlohu například jejich poloha. Řada zámků a tvrzí zanikla jen proto, že po roce 1948 se ocitly v nově zřizovaném hraničním pásmu, (...) vojenských prostorech a v oblastech postižených těžbou přírodního bohatství.“¹² Památky, které byly předány národním výborům nebo zemědělským družstvům byly až na výjimky doslova využívány, aniž by se majitelé starali alespoň o základní údržbu. Zvenkova tak během několika málo desetiletí zmizely desítky často cenných historických staveb.

3.1.2.1 Provádění a financování památkové péče

Památková péče je jednou ze složek širší kulturní politiky. Ta vychází z primárních vládních strategických dokumentů, jako je například Národní rozvojový plán, a je přímo ovlivněna strategiemi Evropské unie a jinými nadnárodními závazky.

¹¹ VALENČÍK, Michal. *Ohrožené památky: (kostely, kaple a kapličky v České republice)*. Vyd. 1. Praha: Baset, 2006, 293 s. ISBN 80-734-0082-0.

¹² ÚLOVEC, Jiří. *Ohrožené hrady, zámky a tvrze Čech*. 1. vyd. Praha: Libri, 2003, 503 s. ISBN 80-727-7099-3.

Podle Blahové „cesty a prostředky k zabezpečení kvalitní památkové péče se přímo vztahují k několika subjektům. Jsou jimi:

- majitelé památek,
- poskytovatelé kulturních služeb,
- uživatelé památek, kteří ovšem nejsou přímými poskytovateli kulturních služeb,
- pracovníci podílející se na přípravě opravy, na opravě a údržbě památky,
- příjemci kulturních služeb,
- pracovníci výzkumu a vzdělávání v oblasti památkové péče,
- pracovníci marketingu a médií,
- pracovníci státní správy, úředníci samosprávy a volení zastupitelé.“¹³

Prvních třech skupin se týkají hlavně úpravy v památkové, účetní a daňové legislativě, dotačních programech a možnosti dalších způsobů financování. Pracovníků, kteří se podílejí na opravách a údržbě památek (čtvrtá skupina) se dotýká navíc legislativa stavební a bezpečnostní. Subjekty páté až sedmé skupiny jsou převážně podpůrnými subjekty z ekonomických oborů a vzdělávacích a rozvojových systémů.

Osoby z poslední skupiny, tj. pracovníci státní správy, by měli zabezpečit flexibilní a průhledný systém a jednoduchou proveditelnost, tzn. efektivitu úloh spojených s památkovou péčí. Zastupitelé by neměli přestupovat svůj mandát a hledat transparentní, opodstatněná řešení udržitelného rozvoje místa se zřetelem na památkovou péči.

Je nezpochybnitelné, že nejlepším řešením je, jestliže si památka na sebe vydělá sama svým provozováním. Druhým příhodným modelem záchrany památky je interní dotování obnovy a fungování památky z dalších disponibilních zdrojů výdělku majitele. Výše výnosů souvisejících s vlastním provozováním památky je závislá hlavně na dostatečně

¹³ BLAHOVÁ, Stanislava. Způsoby financování památkové péče. In: *IV. konference Památková péče v občanské společnosti Trosky 2007: sborník příspěvků*. Turnov: Os. Ochrana Klokočských skal, 2007, s. 79-82.

dobrém marketingovém plánu, lokalitě a dostupnosti, potenciálu využití, stavu, velikosti a povědomí o existenci památky mezi návštěvníky či klienty.

Pokud se ovšem vlastníkovi nedostává vnitřních prostředků k financování, musí se podívat na možnost spolufinancování dalším subjektem. Schopnost dosáhnout na určitý druh vnější subvence se liší podle typu vlastnického subjektu (nebo provozovatele / žadatele), podle lokality, typu a druhu využití památky. Současná situace je tedy velmi nepřehledná.

U všech programů spolufinancování by měla být známa kritéria selekce, co se ovšem děje pouze částečně. Jak uvádí Pek „většina dotačních titulů klade zvýšené nároky na zpracovatele. Mezi tyto podpory patří:

- přímá podpora ze státního rozpočtu,
- mimořádná podpora z rozpočtu Ministerstva kultury,
- podpora z řádných programů Ministerstva kultury a dalších ministerstev,
- podpora z rozpočtu místní samosprávy na úrovni kraje a obce,
- podpora z regionálních fondů Evropské unie,
- podpora z tematických fondů Evropské unie,
- podpora z integrovaných fondů Evropské unie,
- podpora z komunitárních programů EU a fondů evropské územní spolupráce,
- podpora z tzv. Norských fondů,
- podpora z tzv. Švýcarských fondů.¹⁴

Mezi zbývající způsoby získávání finančních prostředků patří především přímé (často jednorázové) metody fundraisingu, jako např. veřejná sbírka, benefiční akce, získání sponzorského daru či odkaz ze závěti.

¹⁴ PEK, Tomáš. *Stavební památky: specifika přípravy a financování jejich obnovy, údržby a provozu*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009, i-xiv, 15-214 s. ISBN 978-80-7357-462-8.

3.1.2.2 Subjekty provádějící správu objektů

Jak je uvedeno v Zákoně č. 20/1987 Sb., „Vlastník kulturní památky je povinen na vlastní náklad pečovat o její zachování, udržovat ji v dobrém stavu a chránit ji před ohrožením, poškozením, znehodnocením nebo odcizením. (...) je povinen užívat pouze způsobem, který odpovídá jejímu kulturně politickému významu, památkové hodnotě a technickému stavu. Je-li kulturní památka ve společenském vlastnictví, je povinností organizace, která kulturní památku spravuje nebo ji užívá nebo ji má ve vlastnictví, a jejího nadřízeného orgánu, vytvářet pro plnění uvedených povinností všechny potřebné předpoklady.“¹⁵

Pokud je vlastníkem soukromá osoba (fyzická či právnická) vykonává ve valné většině správu majetku sama. V případě, že je majitelem subjekt veřejného sektoru, záleží často na jeho velikosti.

Vlastníkem velkých památkových objektů či areálů je nejčastěji stát, který svou povinnost vykonává pomocí Národního památkového ústavu v České republice a na Slovensku pomocí Pamiátkového úradu Slovenskej republiky. Dalším typem vlastníků spadajících do veřejného sektoru jsou kraje a obce.

Větší obce a města často ke správě vlastněných kulturních objektů zřizují příspěvkové organizace, které se starají o zajištění památkové péče a o provozování památky, a na svůj provoz získávají peníze přímo z rozpočtu obce.

Někteří vlastníci, především malé venkovské obce si však zřízení takové organizace ale nemohou dovolit převážně z finančních důvodů. Proto rádi přijímají pomoc od místních občanských iniciativ, které se většinou zaštiťují jednou z forem nevládních neziskových organizací. Na nich po té nechávají provoz a údržbu památky.

¹⁵ Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, Část druhá, § 9 odst. 1

3.2 Neziskové organizace

Nezisková organizace je termín, který je běžně užíván, přestože není nijak definován některým z platných právních předpisů. V minulosti se sice přemýšlelo o speciálním zákonu, který by definoval neziskové organizace, jejich předmět aktivit, způsob vzniku, hospodaření, popř. jak by byly zdaněny. Čas poukázal na fakt, že se pořád řeší individuálně jednotlivé typy neziskových organizací. V novém občanském zákoníku, který vstoupil v platnost v roce 2013 a od 1. ledna 2014 je účinný, se objevil prostor pro uspořádání právního prostředí současných nevýdělečných organizací dle různých typů. Neziskovost organizací již nebude dále vyplývat z právní subjektivity automaticky, ale organizace o ni budou usilovat na základě své činnosti, budou usilovat o postavení veřejné prospěšnosti, o zápis tohoto postavení do veřejného rejstříku. Pro srovnání zde však bude uvedena i právní úprava před 31. prosincem 2013.

Merlíčková Růžičková o právní úpravě píše, že „o neziskových organizacích se hromadně zmiňuje zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů, aniž by zde byl tento pojem výslovně uveden či blíže vysvětlen.“¹⁶

Ve výše uvedeném zákonu jsou vyjmenovány všechny typy neziskových organizací a je jim tak vytvořena jedna skupina, ke které je přístupováno, z pohledu zákona o daních z příjmů, stejným způsobem. Výjimku tvoří jen organizace zřízené dle speciálního právního předpisu a to organizace zřízené k poskytování veřejné služby v televizním nebo rozhlasovém vysílání, veřejné vysoké školy, veřejné výzkumné instituce a zdravotnická zařízení s jiným daňovým režimem.

Podle judikatury pro vedení účetnictví byla velká část neziskových organizací označena jako „nevýdělečné organizace“, které byly definovány jako soukromé subjekty, u nichž hlavním předmětem činnosti nebylo podnikání. Druhá část neziskových organizací tvořily organizace veřejného sektoru, a to především organizační složky státu, územní samosprávné celky a příspěvkové organizace, a to bez ohledu na jejich zřizovatele.

¹⁶ MERLÍČKOVÁ RŮŽIČKOVÁ, Růžena. *Neziskové organizace: vznik, účetnictví, daně*. 12. aktualizované vydání. Olomouc: ANAG, 2013, 263 s. Účetnictví. ISBN 978-80-7263-825-3.

Podle Rektoričky se „s využitím poznatků z teorie i praxe jeví jako nejvhodnější rozdělení organizací působících v neziskovém sektoru do pěti skupin.“¹⁷

První skupinou jsou neziskové soukromoprávní organizace, které jsou vzájemně prospěšné, jinak řečeno jsou svou činností prospěšné především svým členům. Druhá skupina také obsahuje neziskové soukromoprávní organizace, které jsou ovšem prospěšné veřejně, tedy svou činností poskytují prospěch veřejnosti, okolnímu světu. Třetím typem jsou neziskové veřejnoprávní organizace, jako například organizační složky a příspěvkové organizace státu a samosprávných územních celků zajišťujících především veřejnou správu a další veřejně prospěšné činnosti. Mezi čtvrtý typ patří ostatní neziskové veřejnoprávní organizace s posláním veřejně prospěšné činnosti. Pátým typem jsou soukromoprávní organizace, které byly založeny jako obchodní společnosti (a jim podobné), ale chovající se jako neziskové organizace, s možností veřejně i vzájemně prospěšné činnosti.

Před koncem roku 2013 byla většina neziskových organizací upravována vlastním zákonem, nezávisle dokonce i na skupině, do které daná organizace patřila. Navíc často různé typy organizací podléhaly různým ministerstvům a byly zapsány v různých rejstřících. Z uvedeného je viditelná roztržitost, z níž vyplývá jistá nesystémovost ve sběru informací o činnosti neziskového sektoru.

Vzhledem k rozsahu tématu neziskových organizací se tato práce bude zabývat pouze prvními dvěma skupinami výše uvedené typologie, tj. neziskovými soukromoprávními organizacemi s veřejnou i vzájemnou prospěšností.

Výběr právní formy neziskové organizace při jejím založení může být často dosti složitá záležitost. Jak říká Šedivý: „Výběr právní formy (...) v budoucnu ovlivňuje veškeré fungování organizace. Především (...) vliv zakladatelů na další fungování, způsob rozhodování, (...) přístup k veřejným a soukromým zdrojům financí, daňové úpravy, účetnictví, možnosti podnikání (vedlejší činnosti) či transparentnost organizace.“¹⁸

¹⁷ REKTOŘÍK, Jaroslav. 2.8 Typologie neziskových organizací. REKTOŘÍK, Jaroslav et al. *Organizace neziskového sektoru: základy ekonomiky, teorie a řízení*. 3. aktualizované vydání. Praha: Ekopress, 2010, s. 42-43. ISBN 978-80-86929-54-5.

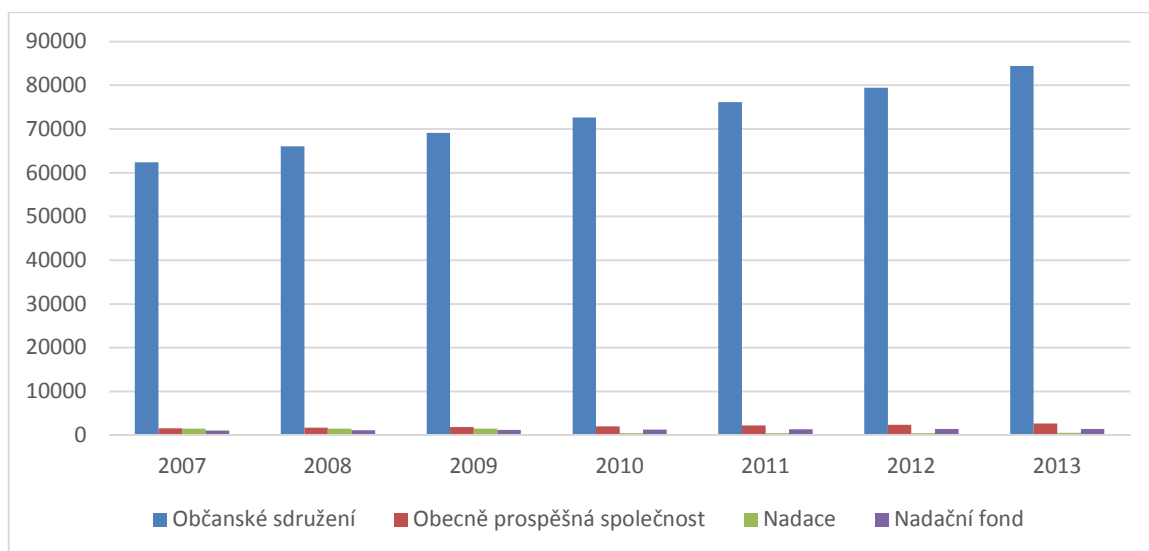
¹⁸ ŠEDIVÝ, Marek, MEDLÍKOVÁ, Olga. *Úspěšná nezisková organizace*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2011, 155 s. ISBN 978-80-247-4041-6.

3.2.1 Základní typy nestátních neziskových organizací do 31. prosince 2013 v České republice

Základními a nejčastějšími typy nestátních neziskových organizací v České republice byly až do konce roku 2013 tyto čtyři právní formy: občanská sdružení, obecně prospěšné společnosti, nadace a nadační fondy. Doplnující pátou neziskovou právní formou byly „evidované právnické osoby“ neboli církevní neziskové organizace.

Jak je možné vidět v následujícím grafu, který zobrazuje vývoj počtu jednotlivých základních typů neziskových organizací na území České republiky od roku 2007 do roku 2013, neziskový sektor se stále rozrůstá o nové organizace. Participace občanů na veřejném životě tedy stále přibývá.

Graf 1: Vývoj počtu registrovaných neziskových organizací v České republice

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Českého statistického úřadu

3.2.1.1 Občanské sdružení

Nejrozšířenější formou nestátní neziskové organizace bylo v České republice bezesporu „občanské sdružení“ (v roce 2013 jich bylo evidováno 84.430).¹⁹ Je také formou

¹⁹ Ekonomické subjekty podle právní formy. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Veřejná databáze ČSÚ* [online]. 2014 [cit. 2014-02-28]. Dostupné z: http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabparam.jsp?voa=tabulka&cislotab=ORG9020UC&&kapitola_id=441

nejstarší, protože tyto organizace byly upravovány zákonem č. 83/1990 Sb. o sdružování občanů.

Občanská sdružení lze definovat jako sdružení fyzických a právnických osob, která vznikají za účelem realizace společného zájmu. Jeho typickým znakem je členská základna. Jedná se o soukromoprávní organizaci s převažující vzájemnou prospěšností.

Podle Dubna jde v základním významu o seskupování osob za konkrétním účelem, které se svobodně dohodnou utvořit vlastní organizaci s vlastními orgány. „Založení samostatného občanského sdružení je většinou vedeno snahou o nejefektivnější dosažení předpokládaného cíle. Jde vlastně o sdružení fyzických i právnických osob. Jde o specifickou organizaci lidí, kteří mají společný zájem a cíl, k jehož naplnění je účelné a praktické spojit úsilí, činnost a případně i majetek. Tento sdružený majetek však není konstitutivním znakem občanského sdružení.“²⁰

Zakládacím dokumentem občanského sdružení byly stanovy, které musely především obsahovat název sdružení, sídlo, cíl činnosti, orgány sdružení, jejich volba a fungování, podmínky vzniku členství, práva a povinnosti členů, zásady hospodaření, případně další ustanovení. Minimální vklad základního jmění nebyl stanoven.

Registraci nově vznikajícího občanského sdružení měl na starosti tzv. přípravný výbor, který podepsali a předložili návrh na registraci sdružení (spolu se dvěma stejnopisy stanov) Ministerstvu vnitra České republiky.

Protože zákon přímo nijak neupravoval orgány občanských sdružení, byly tyto určeny čistě stanovami. Obvykle byla nejvyšším orgánem členská schůze (neboli valná hromada), kdy mezi jejím zasedáním řídil chod organizace výbor (rada, předsednictvo, apod.) v čele s předsedou sdružení.

Účelem sdružení nesmělo být sdružování k výkonu výdělečné činnosti. Existovaly i pohledy že sdružení může podnikat, podnikání však nikdy nesmělo být hlavní činností sdružení, nejvýše činností doplňkovou. Pokud aktivita naplňovala podmínky živnostenského zákona, bylo nutné získat živnostenské oprávnění

²⁰ DUBEN, Rostislav. *Neziskový sektor v ekonomice a společnosti*. Vyd. 1. Praha: Codex Bohemia, 1996, 373 s. ISBN 80-859-6319-1.

Běžným příkladem občanského sdružení byly svazy zahrádkářů a chovatelů, myslivecká sdružení, rybářské spolky, ochotnické divadelní soubory, amatérské sportovní kluby a tělovýchovné jednoty, ale i odborové organizace či asociace několika místně příslušných neziskových organizací (např. Asociace nestátních neziskových organizací Libereckého kraje).

3.2.1.2 Obecně prospěšná společnost

Druhou nejrozšířenější a nejstarší právní formou neziskové organizace byly Zákonem č. 248/1995 Sb. upraveny obecně prospěšné společnosti. V roce 2013 jich v České republice podle dat Českého statistického úřadu bylo registrováno 2685.

Obecně prospěšná společnost je definovatelná jako subjekt poskytující obecně prospěšné služby všem za stejných podmínek. Zisk nesmí být rozdělován mezi zakladatele nebo zaměstnance, ale je používán na rozvoj a financování dalších aktivit společnosti. Jedná se o soukromoprávní organizaci s převažující veřejnou prospěšností.

Zakládacím dokumentem je zakládací smlouva nebo listina, která povinně obsahuje identifikační údaje zakladatele, název a sídlo společnosti, druh poskytovaných služeb, podmínky poskytování služeb, dobu, na kterou se společnost zakládá (pokud se nezakládá na dobu neurčitou), identifikace členů první správní a dozorčí rady, způsob jednání správní rady, majetkový vklad zakladatelů (je-li vkládán) a způsob zveřejnění výroční zprávy. Stejně jako u občanských sdružení nebyl stanoven minimální vklad do základního jmění.

Registrace byla provedena zápisem do rejstříku obecně prospěšných společností u krajského (v Praze městského) soudu podle sídla společnosti po předložení návrhu na zápis s těmito přílohami: zakládací smlouva / listina, čestná prohlášení členů správní rady a dozorčí rady, výpisy z trestního rejstříku členů správní a dozorčí rady, přesně vymezený způsob jednání a usnášení se těchto orgánů, ověřené podpisové vzory osob oprávněných jednat jménem společnosti, doklad o splnění podmínek pro výkon činnosti, doklad o oprávnění k umístění sídla, prohlášení správce vkladu zakladatelů, je-li vklad vkládán a posudek k ocenění nepeněžitých vkladů, jsou-li vkládány.

Jak uvádí Rektořík, statutární orgány společnosti tvoří „správní rada, která musí ze zákona vydat statut obecně prospěšné společnosti, upravující podrobně vnitřní organizaci společnosti (údaje ve statutu musí být v souladu s údaji v zakládací listině) a dozorčí rada jako její kontrolní orgán. Dozorčí radu povinně zřizuje ta společnost, do které byl vložen

(pronajat) majetek státu nebo obce a ta (...), která ze zákona (o účetnictví) účtuje v podvojném účetnictví. Výkonným orgánem obecně prospěšné společnosti je pak ředitel, který nemůže být členem správní ani dozorčí rady.“²¹

Doplňková (rozumí se podnikatelská) činnost mohla být realizována pouze za předpokladu, že pomáhá k dosažení účinnějšího využití majetku a není přitom ohrožena kvalita, rozsah a dostupnost obecně prospěšných služeb. I hlavní činnost však může být vykonávána se ziskem, je-li obecně prospěšná. Společnost se však nesmí podílet na podnikání jiných osob, což zapovídá např. nabývat podíly v obchodních společnostech.

Obecně prospěšné společnosti měly fungovat především v oblasti sociální (stravování pro důchodce, sociální ústavy, pomoc bezdomovcům, penzióny pro seniory apod.), ve zdravotnických službách (léčebny pro dlouhodobě nemocné), ve školství (některé soukromé střední a vysoké školy) a v kultuře (kina, muzea, galerie či divadla).

3.2.1.3 Nadace a Nadační fond

Nadace a Nadační fondy jsou dalšími z organizačních forem neziskového sektoru. V roce 2013 bylo v České republice podle dat Českého statistického úřadu evidováno 532 nadací a 1430 nadačních fondů. Obě právní formy mají podobné charakteristiky a liší se vlastně jen v detailech. U obou se jedná o seskupení majetku, který má být využíván k veřejně prospěšné činnosti a cílům v oblasti sociální, humanitární, kulturní, vzdělávací, vědecké a další činnosti, ale i k záchraně některé kulturní památky, k rozvoji komunity apod.

Nadace jako zvláštní forma právnické osoby byla řešena do konce roku 1997 občanským zákoníkem, který jako jediný právní předpis vymezoval jejich postavení. V roce 1997 ale vstoupil v platnost zákon č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech. Tím byla i poprvé zavedena právní forma nadačního fondu.

Podle tohoto zákona jsou nadace a nadační fondy účelová sdružení majetku (§ 18 odst. 2 písm. b) občanského zákoníku), je právnickou osobou, zřizuje se podle zmíněného zvláštního zákona pro dosahování obecně prospěšných cílů. Činnost nadací je zaměřena na

²¹ REKTOŘÍK, Jaroslav et al. *Organizace neziskového sektoru: základy ekonomiky, teorie a řízení*. 3. aktualizované vydání. Praha: Ekopress, 2010, 188 s. ISBN 978-80-86929-54-5.

rozvoj duchovních hodnot, ochranu lidských práv nebo jiných humanitárních hodnot, ochranu přírodního prostředí, kulturních památek a tradic, rozvoj vědy, vzdělávání, tělovýchovy a sportu. Nadace a nadační fondy uvádějí povinně toto označení ve svém názvu.²²

Oba typy organizací se snaží využít svého majetku k naplnění těchto poslání. Tento majetek však může každý používat různě. Nadace poskytuje příspěvky jiným organizacím či jimi financuje své projekty, avšak příspěvky se poskytují pouze z výnosů nadačního jmění a z výnosů z ostatního majetku nadace. Nadační fond oproti tomu nezřizuje nadační jmění a pro dosažení účelu smí použít veškerý svůj majetek.

Zakládacím dokumentem u obou právních forem je nadační nebo zřizovací listina (smlouva či závěť), která musí obsahovat tyto údaje: název a sídlo nadace, identifikaci zřizovatelů, vymezení účelu, nadační jmění (u nadačního fondu majetkový vklad), identifikace členů první správní rady, identifikace členů první dozorčí rady nebo revizora, určení správce majetku do vzniku organizace, pokud se neupraví až statutem pak pravidlo omezení nákladů na správu organizace (pravidlo omezení režijních nákladů) a podmínky poskytování nadačních příspěvků.

Registraci nadace i nadačního fondu provádí místně příslušný krajský (v Praze městský) soud na základě předloženého návrhu na zápis s přílohami, mezi které především patří samozřejmě zřizovací listina a dále pak doklad o složení vkladu zřizovatelů do nadačního jmění (u nadačního fondu postačí prohlášení správce vkladu o složení vkladů zřizovatelů), čestná prohlášení členů správní a dozorčí rady nebo revizora, výpis z rejstříku trestů členů správní a dozorčí rady (popř. revizora), ověřené podpisové vzory osob oprávněných jednat jménem nadace, doklad o oprávnění k umístění sídla.

Jak již bylo uvedeno výše, nadace smí poskytovat příspěvky pouze z výnosů z nadačního jmění. Proto byla zákonem stanovena minimální výše jmění při založení nadace a to na 500.000,- Kč. Zakladatelé nadačního fondu mají sice také povinnost při založení složit vklad, jeho minimální výše však není zákonem stanovena.

²² Zákon č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech

Zákon o nadacích a nadačních fondech platil téměř 17 let, protože k 1. lednu 2014 byl zrušen novým občanským zákoníkem, kterým jsou nyní nadace a nadační fondy opět upravovány.

3.2.2 Základní typy nestátních neziskových organizací po 1. lednu 2014 v České republice

Od 1. ledna 2014 vstoupila v platnost velká rekodifikace soukromého práva, jejíž součástí je i nový Občanský zákoník a zákon o obchodních korporacích nahrazující dosavadní Obchodní zákoník. Změny, které tato rekodifikace přinesla, se dotýkají i neziskových organizací.

Hlavní změnou, kterou nový zákoník přináší je kodifikace typů právnických osob. Ty se nově dělí na korporace, fundace a ústavy.

3.2.2.1 Korporace

O korporacích je pojednáváno v § 210 až § 302 v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. „Korporaci vytváří jako právnickou osobu společenství osob.“²³

V korporaci může existovat i jen jeden člen, ale musí to dovolovat zákon. Tento člen nemá pravomoc ukončit své členství podle vlastního rozhodnutí, pokud nenajde za sebe náhradu. Mezi korporace se řadí především spolky. Základní znaky spolku pak odpovídají zásadě spolkové autonomie a jsou tvořeny samosprávou, dobrovolností členství, principiální nezávislostí majetku spolku a majetku jeho členů.

3.2.2.1.1 Spolek (Zapsaný spolek)

Nejrozšířenější forma neziskových organizací – občanská sdružení, přestala od 1. ledna 2014 existovat (zákon 83/1990 Sb. o sdružování občanů byl zrušen), místo nich zavádí nový Občanský zákoník právní formu zapsaný spolek (zkratka: z. s.). Podle Hájkové by „měl být větší důraz kladen na spolkovou činnost a členský charakter spolků.“²⁴ Dosavadní sdružení mají tři roky na to, aby uvedla své základní dokumenty i

²³ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, Část první, Hlava II, Díl 3, Oddíl 2, Pododdíl 1, § 210.

²⁴ HÁJKOVÁ, Alena. *Teoretické minimum: k úpravě poměrů občanských sdružení od účinnosti nového občanského zákoníku*. Praha: Česká rada dětí a mládeže, 2013.

způsoby fungování do souladu s novou právní úpravou. Pokud nebudou schopny nové úpravě vyhovět, mají též možnost transformace na další nové formy, jako jsou ústav nebo sociální družstvo.

3.2.2.2 Fundace

Základní vymezení fundací je obsaženo v § 303 až § 305 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Ten říká, že „Fundace je právnická osoba vytvořená majetkem vyčleněným k určitému účelu. Její činnost se váže na účel, k němuž byla zřízena.“²⁵

Do fundací se řadí nadace a nadační fondy. S účelným majetkem se hospodaří a rozděluje se osobám podle podmínek, které jsou určeny zákonem.

3.2.2.2.1 Nadace a Nadační fond

Novou úpravu nadací a nadačních fondů najdeme také přímo v novém Občanském zákoníku (starý zákon 227/1997 Sb. o nadacích a nadačních fondech byl zrušen) a to sice nadace v § 306 až § 393 a nadační fondy v § 394 až § 401. Fundace tedy by měla být sdružení majetku sloužící ke konkrétně vymezenému účelu. Změny ocení zvláště nadační fondy, kterým nová legislativa otevírá možnosti širších aktivit.

3.2.2.3 Ústavy

Nová právní forma Ústav, kterou rovněž zavádí nový Občanský zákoník, označuje právnické osoby ustavené „za účelem provozování činnosti užitečné společensky nebo hospodářsky s využitím své osobní a majetkové složky. Ústav provozuje činnost, jejíž výsledky jsou každému rovnocenně dostupné za podmínek předem stanovených.“²⁶

Ústavům se věnuje § 402 až § 418 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Ústav není členská organizace jako spolek a funguje spíše na zaměstnaneckém principu. Majetek není pod takovou ochranou, jakou lze pozorovat u fundací. Zároveň není přesně určen způsob, jak s majetkem zacházet. Podobně jako dosavadní obecně prospěšné společnosti jsou ústavy vhodné zejména pro poskytování různých druhů veřejně prospěšných služeb.

²⁵ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, Část první, Hlava II, Díl 3, Oddíl 3, Pododdíl 1, § 303.

²⁶ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, Část první, Hlava II, Díl 3, Oddíl 4, § 402.

3.2.2.3.1 Obecně prospěšné společnosti

Zákon 248/1995 Sb. o obecně prospěšných společnostech byl od 1. ledna 2014 zrušen, nahradila jej nová úprava ústavů obsažená v novém Občanském zákoníku. Stávající obecně prospěšné společnosti se však transformovat nemusí a mohou i nadále fungovat podle zmíněného zrušeného zákona, není však už možné zakládat nové. Nicméně i možnost transformace je pro ně otevřena, kromě ústavu se nabízí ještě možnost, aby se staly sociálními družstvy.

3.2.2.4 Status veřejné prospěšnosti

Nový občanský zákoník také zavádí status veřejné prospěšnosti. Podle zákona je „veřejně prospěšná ta právnická osoba, jejímž posláním je přispívat v souladu se zakladatelským právním jednáním vlastní činností k dosahování obecného blaha, pokud na rozhodování právnické osoby mají podstatný vliv jen bezúhonné osoby, pokud nabyla majetek z poctivých zdrojů a pokud hospodárně využívá své jmění k veřejně prospěšnému účelu.“²⁷

Právnická osoba, která je veřejně prospěšnou, může požádat o zápis statusu veřejné prospěšnosti do určeného rejstříku, ale musí splnit předpoklady, které jsou určeny další právní normou. V budoucnu by měl být tento zvláštní předpis vydán, přesněji zákon o statusu veřejné prospěšnosti. Ten by měl lépe definovat podmínky pro status veřejné prospěšnosti. Návrh tohoto zákona již byl parlamentem projednáván, avšak v září 2013 jej Senát parlamentu České republiky zamítl.

Z toho důvodu prozatím není tato legislativní podmínka čerpání státní podpory žádným právním předpisem výslovně požadována. Zavedení a zákonné vyžadování statusu veřejné prospěšnosti, by mělo zpřehlednit prostředí, které je určeno pro poskytování veřejně prospěšných služeb v ČR, a díky tomu by měly být stanoveny spravedlivé zásady, podle kterých bude poskytována státní podpora.

I přes výše uvedenou definici veřejné prospěšnosti podle zákona, se stále vedou diskuze o správnějším definování či konkretizování. Například Stejskal uvádí, že

²⁷ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, Část první, Hlava II, Díl 3, Oddíl 1, § 146.

„neziskové organizace jsou založeny za účelem vytváření užitku určeného pro své vlastní členy (vzájemná prospěšnost) či celou společnost (veřejná prospěšnost).“²⁸

Touto definicí ovšem brání získání statusu veřejné prospěšnosti soukromoprávním neziskovým organizacím s převážnou vzájemnou prospěšností.

3.2.3 Základní typy nestátních neziskových organizací ve Slovenské republice

Na Slovensku existují čtyři základní (nejběžnější) právní formy nevládních organizací. Jsou to občanská sdružení, nadace, neinvestiční fondy a neziskové organizace poskytující všeobecně prospěšné služby.

Kromě těchto právních forem v třetím sektoru ještě působí zájmová sdružení právnických osob, účelová zařízení církví a náboženských společností a organizace s mezinárodním prvkem.

Každá z těchto právních forem má některé společné znaky, ale i vlastnosti, kterými se odlišují. Hlavním pojátkem těchto organizací je skutečnost, že nebyly založené nebo zřízené za účelem podnikání (i když zákony to některým formám umožňují, ne však jako hlavní činnost).

3.2.3.1 Občianske združenia

Prvním zákonem zabezpečujícím realizaci ústavního práva na sdružování byl Zákon č. 83/1990 Zb., o sdružování občanů. Tento zákon můžeme považovat za položení základů neziskového práva, který ustanovil první právně uznanou neziskovou organizaci – občanské sdružení.

Tento zákon také upravuje právní rámec občanských sdružení, které je i na Slovensku nejrozšířenější formou organizace, které existují v neziskovém sektoru. Občané jsou podle tohoto zákona oprávněni zakládat spolky, hnutí, kluby a sdružovat se v nich z důvodu realizování svých zájmů.

²⁸ STEJSKAL, Jan, KUVÍKOVÁ, Helena, MAŤÁTKOVÁ, Kateřina. *Neziskové organizace - vybrané problémy ekonomiky: se zaměřením na nestátní neziskové organizace*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, 169 s. ISBN 978-80-7357-973-9.

Členy občanského sdružení mohou být právnické i fyzické osoby a právně může existovat a začít vykonávat svoji činnost na základě registrace u Ministerstva vnitra Slovenské republiky.

K návrhu na registraci musí být připojeny stanovy, které říkají, co tvoří příjmy občanského sdružení. Nejčastěji jsou to členské příspěvky, dary a dotace, příp. se může jednat o výnosy z vedlejší hospodářské činnosti. Zákon také upravuje zánik sdružení, a to dvěma způsoby: dobrovolným rozpuštěním nebo sloučením a právoplatným rozhodnutím ministerstva o jeho rozpuštění.

3.2.3.2 Nadácie

Zákon nadaci definuje jako „účelové sdružení majetku, které slouží na podporu veřejně prospěšného účelu. (...) Veřejně prospěšným účelem se pro účely tohoto zákona rozumí především rozvoj a ochrana duchovních a kulturních hodnot, realizace a ochrana lidských práv nebo jiných humanitárních cílů, ochrana a tvorba životního prostředí, zachování přírodních hodnot, ochrana zdraví, ochrana práv dětí a mládeže, rozvoj vědy, vzdělání, tělovýchovy a plnění individuálně určené humanitární pomoci pro jednotlivce nebo skupinu osob, které se ocitli v ohrožení života nebo potřebují naléhavou pomoc při postižení živelnou pohromou.“²⁹

Majetek nadace tvoří povinné nadační jmění, nadační fond a ostatní majetek. Základní hodnota nadačního jmění musí být minimálně 6.638,- EUR (což při kurzu CZK 27,- /EUR je 179.226,- Kč). Tuto částku musí tvořit pouze finanční prostředky a nemovitosti. Ostatní majetek nadace mohou tvořit i cenné papíry a jiná majetková práva a hodnoty.

Nadaci může založit fyzická nebo právnická osoba nadační listinou, podepsanou všemi zakladateli. Vznik nadace je dnem zápisu v registru nadací, vedeným Ministerstvem vnitra Slovenské republiky. Nadace může na podporu veřejně prospěšného účelu vytvořit nadační fond, který na Slovensku nemá právní subjektivitu.

Nadace zaniká dnem výmazu z registru nadací. Jejímu zániku předchází zrušení s likvidací nebo bez likvidace.

²⁹ Zákon č. 34/2002 Zb., o nadáciách a o zmene Občianskeho zákonníka v znení neskorších predpisov. In: *Zbierka zákonov*. Slovenská republika, 2002.

3.2.3.3 Neinvestičné fondy

Neinvestiční fond je druhou formou organizace, která účelově sdružuje majetek a upravuje ho Zákon č 147/1997 Zb., o neinvestičných fondoch (Slovenská republika). Fond může zřídit fyzická i právnická osoba. Pokud je zřizovatelem jedna osoba, stačí ke vzniku notářsky ověřená zřizovací listina. Pokud jich je více je nutné uzavřít zřizovací smlouvu, jejíž součástí musí být statut a povinný vklad, který se zřizovatelé zavazují vložit do fondu. Tento vklad musí být minimálně 66,- EUR (při kurzu CZK 27,- /EUR to je 1.782,- Kč).

Fond vzniká dnem zápisu do registru neinvestičních fondů na okresním úřadě v sídle kraje, podle sídla fondu. Zřizovatel fondu podá písemný návrh na zápis fondu do registru ve lhůtě do 60 dní od zřízení fondu.

Fond zaniká dnem výmazu z registru a jeho zániku předchází zrušení s likvidací nebo bez likvidace. Na návrh státního orgánu může soud rozhodnout o zrušení fondu a o jeho likvidaci ve dvou případech: pokud porušil ustanovení svého statutu nebo pokud v období delším než dva roky neplní účel, pro který byl zřízený.

3.2.3.4 Neziskové organizácie poskytujúce všeobecne prospešné služby

Podle příslušného zákona je Neziskovou organizací taková organizace, která „poskytuje všeobecně prospěšné služby za předem určených a pro všechny uživatele stejných podmínek a jejíž zisk se nesmí použít ve prospěch zakladatelů, členů orgánů ani jejích zaměstnanců, ale musí se v celém rozsahu použít na zabezpečení všeobecně prospěšných služeb.“³⁰ Zákon přitom vymezuje, co se pod všeobecně prospěšnými službami rozumí.

Zakladatelem může být fyzická i právnická osoba, ale i stát. Organizace se zakládá zakládací listinou a vzniká registrací na okresním úřadě v sídle kraje, příslušného podle sídla organizace, respektive dnem, kdy rozhodnutí o registraci nabylo právní moci. Návrh k registraci musí obsahovat zakládací listinu, statut a čestné prohlášení zakladatelů.

³⁰ Zákon č. 213/1997 Zb., o neziskových organizáciách poskytujúcich všeobecne prospešné služby.
In: *Zbierka zákonov*. Slovenská republika, 2002.

Zákon dále definuje případy, kdy soud rozhodne o zrušení organizace. Nezisková organizace se ale může také sloučit, na základě rozhodnutí správní rady, s jinou neziskovou organizací nebo nadací. Nezisková organizace zaniká dnem výmazu z registru.

Nezisková organizace hospodaří se svým majetkem, který tvoří vklady zakladatelů, příjmy z vlastní činnosti, příjmy z podnikatelské činnosti po zdanění, dary, dědictví a dotace. Organizace může podnikat za podmínky, že neohrozí kvalitu, rozsah a dostupnost svých služeb, kvůli kterým byla založena.

Neziskové organizace mají povinnost vypracovávat a zveřejňovat výroční zprávu podle statutu. Registrační úřad má právo vykonávat dohled, zda organizace plní účel a poskytuje všeobecně prospěšné služby, kvůli kterým byla založena, vyhodnocováním výročních zpráv a případnými fyzickými kontrolami.

3.3 Dobrovolnictví

3.3.1 Definice dobrovolnictví

Dobrovolnictví je jev, který je přítomný v naší společnosti od nepaměti. Jeho význam a podoby se však v různých dobách značně měnili. Vždy však tvořilo důležitou součást života a rozvoje společnosti.

Zvolený úhel pohledu na dobrovolnictví a související typologie dobrovolnických aktivit společně s definicí dobrovolnictví předurčují výsledek empirických výzkumů prováděných v oblasti dobrovolnictví. V závislosti na zvoleném přístupu (typologii, definici) mohou být výsledky jednotlivých výzkumů nesrovnatelné. V akademické obci neexistuje shoda na jediné přijímané definici dobrovolnictví. Nicméně podle některých autorů lze najít v různých definicích minimálně tři společné prvky: dobrovolnictví je nepovinné, neplacené a je ve prospěch druhých. Čtvrtým a méně častým definičním prvkem je organizační kontext. Analýza definice dobrovolnictví však obvykle nachází nejjasnosti ve všech třech klíčových bodech.

Podle Tošnera je dobrovolnictví „vědomá, svobodně zvolená činnost ve prospěch druhých, kterou poskytují občané bezplatně. Dobrovolník dává vědomě část svého času, energie a schopností ve prospěch činnosti, která je časově i obsahově vymezena. Dobrovolnictví může být profesionálně organizováno, aniž by ztratilo svoji spontaneitu. Je pravidelným a spolehlivým zdrojem pomoci pro organizaci, která s dobrovolníky spolupracuje, a zároveň zdrojem nových zkušeností, zážitků i příležitostí pro osobní růst dobrovolníků.“³¹

Velmi zajímavou definici používají vládní představitelé v Irsku. Podle té „dobrovolnictví představuje čas a energii věnovanou ve prospěch společnosti, místní komunity, jednotlivců, mimo nejbližší rodinu, ve prospěch životního prostředí a dalších. Dobrovolné aktivity osoba podniká na základě své svobodné vůle a bezplatně, s výjimkou případných náhrad výloh

³¹ TOŠNER, Jiří, SOZANSKÁ, Olga. *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2006, 149 s. ISBN 80-736-7178-6.

spojených s touto aktivitou³². U irské definice je zajímavá závěrečná zmínka o případných náhradách výloh spojených s výkonem dobrovolnictví.

Jinak řečenou definici nabízí také například Brozmanová Gregorová: „Dobrovolnictví je neplacená aktivita nebo práce vykonávaná na základě svobodné vůle ve prospěch jiných lidí anebo společnosti či životního prostředí mimo členy rodiny a domácnosti dobrovolníka. Dobrovolnická aktivita musí splňovat tři kritéria. Musí být neplacená (dobrovolník za ni nedostává finanční odměnu), vykonávaná na základě svobodné vůle a svobodného rozhodnutí, ve prospěch jiných (lidí, organizací, společnosti, přírody, zvířat).“³³

Svobodná volba je jednou ze čtyř obecných charakteristik dobrovolnictví, používanou ve všech výše uvedených i jiných definicích dobrovolnictví (spolu s tím, že dobrovolnická práce musí být bez nároku na odměnu, musí být strukturovaná a musí někomu pomáhat). Přesto některé dobrovolnické činnosti mohou určitou míru donucení obsahovat, ať již ve formě morálního donucení (např. rodiče se cítí povinni pomáhat ve škole, kam chodí jejich dítě) nebo přinucení zaměstnavatelem (dobrovolnictví podporované jako forma získání zkušeností či v rámci projektu společenské odpovědnosti firem). Svobodná volba se stává otázkou v případě komunitní služby jako náhrady za vězení, v případě nezaměstnaných, jimž dobrovolnická práce umožňuje reintegraci do trhu práce, v případě práce studentů za kredity nebo práce, která dodá nutné zkušenosti pro získání placené práce, ale také u práce z pocitu viny, morální nebo náboženské povinnosti, u práce potřebné mimo jiné pro vlastní děti apod.

Odměňování dobrovolníků je v občanském sektoru snad nejdiskutovanějším tématem. Existuje zde škála praktik od proplácení cestovného a nákladů spojených s dobrovolnickou prací přes drobné dárky po odměny formou volného přístupu ke službám či akcím. Významná část dobrovolníků ve Spojeném Království dostala nějakou formu finanční

³² ŠOJDROVÁ, Michaela. Dobrovolnictví za našimi hranicemi, příklady legislativní praxe. In: *Dobrovolnictví bez hranic: sborník konference*. Kroměříž: Klub UNESCO Kroměříž, 2007, s. 13-15.

³³ BROZMANOVÁ GREGOROVÁ, Alžbeta, MATULAYOVÁ, Tatiana, MRAČKOVÁ, Alžbeta, VAVRINČÍKOVÁ, Lenka, VLAŠIČOVÁ, Jana. *Dobrovol'nictvo – ked' pomoc baví a zábava pomáha*. Bratislava: ŠEVT, a. s., 2011. ISBN 978-80-8106-049-6.

odměny kromě proplacení nákladů. Dobrovolnictví „bez nároku na odměnu“ také není zcela samozřejmé: náhrady výdajů při dobrovolnické práci se běžně proplácí (cestovné, stravné), běžné jsou také symbolické dárky a odměny jako projev uznání. V Nizozemí je např. obvyklé, že dobrovolník získává zdarma služby a produkty organizace, pro kterou pracuje (lístky na koncert apod.). Otázkou je placení mzdy pod tržní hodnotou, což může vést až k reformulaci kritéria neplacené práce na práci nevykonávanou primárně pro finanční odměnu. V některých zemích proběhly diskuse na téma placení dobrovolníků, ale každá taková platba narušuje podstatu dobrovolnictví jako daru.

Frič uvádí, že „některé definice dobrovolnictví požadují, aby z okruhu dobrovolnické práce byly vyloučeny aktivity zaměřené na okruh nejbližších příbuzných. Jiné jdou dále a jako podmínku dobrovolnictví stanovují obecnou prospěšnost, tím pádem za něj nepovažují činnosti spojené s trávením volného času (sport, kultura) ani neplacenou práci pro vlastní organizaci nebo skupinu (svépomocné aktivity členů občanské organizace).“³⁴

Tak dochází ke značnému zúžení definice, která je využitelná pro určité účely, ale nepostihuje ve většině zemí tu nejrozsáhlejší sféru dobrovolnických aktivit – tedy sport, rekreaci a kulturu.

Značná část odborné literatury na téma dobrovolnictví se zabývá formálním dobrovolnictvím. Je-li definováno dobrovolnictví neformální, pak zpravidla pouze jako negace dobrovolnictví formálního (např: trvajících, neplacených služeb, které jednotlivci poskytují mimo formální strukturu organizace).

Definice neformálního dobrovolnictví se od sebe liší především v tom, kde přesně vedou hranici mezi neformálním dobrovolnictvím a pomocí rodině – jednou je vyjmuta pomoc příbuzným, podruhé se pomoc příbuzným, s výjimkou osob v domácnosti, obecně připouští. V obou případech jde o to, vynechat z pojmu dobrovolnictví pomoc osobám tak blízkým, že pomáhat jim se považuje téměř za povinnost. Jde tedy o zachování prvku svobodné vůle a rozhodnutí v dobrovolnictví.

³⁴ FRIČ, Pavol, POSPÍŠILOVÁ, Tereza. *Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století*. Praha: AGNES, 2010, 263 s. ISBN 978-80-903696-8-9.

U formálního, tedy organizovaného dobrovolnictví se někdy můžeme setkat s názorem, že dobrovolníci jsou využíváni jako levná pracovní síla. Avšak jednou z významných zásad při dobrovolnické aktivitě je ta, že nemá nahrazovat profesionální práci a také by neměla být vykonávána činnost, do které se nikomu nechce.

Není tedy možné si dobrovolníka jen tak „najmout“, což se v posledních letech v některých organizacích snaží. V dané souvislosti lze uvést čtyři principy, kterými se v počátcích rozvoje dobrovolnictví u nás snažilo vyvrátit čtyři nejčastější mýty o dobrovolnictví, které u nás panovaly. Jako tyto zásady Tošner uvádí:

- „Dobrovolnictví není oběť.“
- Dobrovolnictví není zadarmo.
- Dobrovolnictví není amatérismus.
- Dobrovolníci nejsou levná pracovní síla.³⁵

3.3.2 Měření hodnoty práce dobrovolníků

V posledních letech je patrná snaha o kvantifikaci dobrovolnické práce, provádí se výzkumy hodnoty dobrovolnictví, celosvětově, za jednotlivé země i za jednotlivé oblasti i organizace. K vyjadřování ekonomické hodnoty dobrovolnictví začínají přistupovat v České republice také Český statistický úřad či Ministerstvo práce a sociálních věcí.

K zachycování hodnoty dobrovolnictví vyzývá také Mezinárodní organizace práce. Pod její záštitou zpracovala v roce 2011 celá řada expertů z předních světových univerzit a statistických úřadů, v čele s profesorem Salamonem, zprávu s názvem „Manuál k měření dobrovolnické práce“. Tam jsou definovány tři základní možnosti přístupů k měření hodnoty práce. Jsou to „Replacement cost“, „Opportunity cost“ a „Societal benefits“.

3.3.2.1 Replacement cost

„Replacement cost“ je pravděpodobně nejčastěji používaný přístup. Tato metoda určuje hodnotu dobrovolnictví zkoumáním hodnoty vykonávané práce, kterou dobrovolník

³⁵ TOŠNER, Jiří. Rehabilitace dobrovolnictví v Čechách – postavení dobrovolníků v české společnosti po roce 1989. In: *10 let rozvoje dobrovolnictví – rehabilitace občanských ctností: sborník konference*. Kroměříž: Klub UNESCO Kroměříž a HESTIA - Národní dobrovolnické centrum Praha, 2008, s. 42-44.

dělá. Jinými slovy: kolik by pracovník za danou práci dostal zapláceno, pokud by se nejednalo o práci vykonávanou dobrovolnický, ale běžný pracovněprávní vztah. Hodnotu lze také určovat ze dvou pohledů: z pohledu dobrovolníka (pracovníka) a z pohledu jeho nadřízeného.

V případě dobrovolníka je potom hodnota určena jako: „Jakou mzdu bych požadoval, kdybych měl danou práci vykonávat jako zaměstnanec?“

Z hlediska nadřízeného či organizace lze hodnotu stanovit jako: „Kolik bych byl ochoten zaplatit, kdybych za danou práci musel vyplácet mzdu?“

3.3.2.2 Opportunity cost

„Opportunity cost“ je druhou z výše uvedených možností. Tam kde předchází přístup měří hodnotu dobrovolnictví jako náklad na záměnu dobrovolníka za placeného pracovníka, tento přístup měří hodnotu vstupu jako ztrátu pro dobrovolníka za to, že provádí jinou aktivitu než takovou, která by mu přinesla příjem či jinou hodnotu.

Obě možnosti jak tímto způsobem zjišťovat hodnou závisí na osobě dobrovolníka. První je zjistit hodnotu jeho běžné práce a hodnotu dobrovolnictví tedy určit jako: „Kolik by si dobrovolník vydělal, kdyby svůj čas věnoval své běžné placené práci?“

Druhou možností je dotázat se dobrovolníka: „Na kolik by ocenil svůj dobrovolnictvím strávený čas?“

3.3.2.3 Societal benefits

„Societal benefits“ je poslední ze zmiňovaných možností. Salamon uvádí: „První dva přístupy se snaží hodnotit dobrovolnickou práci na základě vstupů do ní vložených. Kdežto tento třetí způsob odhaduje ekonomickou hodnotu dobrovolnictví zaměřením se na výstup práce: společenský prospěch, který dobrovolník vytvořil.“³⁶

³⁶ SALAMON, Lester, SOKOLOWSKI, Wojciech, HADDOCK, Megan. Measuring the Economic Value of Volunteer Work Globally: Concepts, Estimates, and a Roadmap to the Future. In: *Annals of Public and Cooperative Economics* [online]. 2011, roč. 82, č. 3 [cit. 2014-04-14]. DOI: 10.1111/j.1467-8292.2011.00437.x. Dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-8292.2011.00437.x/abstract>

To lze také hodnotit dvěma způsoby. V prvním případě, u dobrovolnických aktivit, které mají obdobné či podobné výstupy jako aktivity v tržním sektoru, lze hodnotu určit podle tržní ceny daných produktů či služeb. Tedy: „Kolik stojí obdobný produkt (služba)?“

Na druhé straně, tam kde nelze výstup hodnotit obdobným tržním produktem či službou, lze se dotázat příjemce dobrovolnického snažení (v případě přímého dobrovolnictví), aby určil: „Kolik by byl ochoten za daný produkt či službu zaplatit, kdyby nebyl poskytován dobrovolnickou aktivitou?“

3.3.3 Zapojení dobrovolníků do péče o kulturní dědictví

Podpora veřejnosti a dobrovolnické činnosti jsou s péčí o kulturní dědictví a s památkovou ochranou spojeny od doby jejich vzniku jako společenského fenoménu. Zapojení obyvatel je pro zachování statků hmotného i nehmotného kulturního dědictví a pro činnosti v této oblasti jedním z primárních předpokladů a podpora dobrovolnictví je důležitým krokem pro jejich získávání. Zájem o dobrovolnou pomoc, podporu a aktivitu vztahující se ke kulturnímu dědictví má svou rozumovou i pocitovou rovinu. Je podněcovaný již vlastním zapůsobením uměleckého díla, sbírky, architektury, místa, památné historické události na jedince i na užší či širší komunitu.

Vzhledem k charakteru hmotných i nehmotných památek, které jsou oním dědictvím, je nutné pro získávání podpory veřejnosti pro uchování těchto statků plynulé oslovování jednotlivých generací. Aktivity zaměřené na prezentaci a zlepšení přístupu ke kulturnímu dědictví významným katalyzátorem tohoto procesu a aktivní přístup k dobrovolnictví ze strany institucí a subjektů z oblasti kulturního dědictví pak může pomoci vytvořit přínos v materiální, fyzické, v myšlenkové i v emotivní rovině.

Lukášová uvádí, že „zapojení dobrovolníků do spolupráce má v této oblasti dnes již svou tradici, a to jak v zahraničí, tak i u nás v domácím prostředí, a dalo podnět k vytvoření řady organizačních struktur. Mezi nejznámější a nejpoužívanější patří například trusty a spolky přátel, sdružených kolem konkrétních památkových lokalit, kluby zájemců o výjimečné historické události a místa s nimi spojená, společnosti věnující se významným historickým a uměleckým fenoménům i slavným osobnostem minulosti. Jsou

organizovány jako nevládní subjekty. Je ale možné je založit či iniciovat institucemi státních a veřejnoprávních subjektů.“³⁷

V zahraničí, například ve Velké Británii, zformovali dobročinné spolky, které vlastní a spravují kulturní, ale i přírodní dědictví, celé sítě členů podporujících zachování lokalit i movitých památek a z nich se mnozí účastní činností jako dobrovolníci či jako organizátoři dobrovolných aktivit. Také v České republice se v posledních dvou desetiletích aktivity tohoto druhu ujaly i mnohé komunity přímo v místě jednotlivých památek.

Jednotlivé památkové a sbírkové organizace postupně hledají cestu k oboustranné spolupráci s veřejností v této oblasti, jsou vytvářeny kluby přátel a další jim podobné organizace s řadou výhod pro členy, se speciálními programy i s nabídkou účasti v dobrovolných aktivitách. Dobrovolnými aktivitami jsou ve sféře památkové péče jak potřebná fyzická pracovní síla při záchraně a údržbě areálu památky, tak i dobrovolná pomoc a spolupráce expertů, lektorů či kurátorů, kteří mají nutné odborné znalosti (ty jsou pro práci dobrovolníků v tomto oboru značně potřebné). Omezením pro tuto činnost jsou nejen běžné legislativní normy a bezpečnost účastníků, ale i bezpečnost například sbírkových fondů, jíž je nutno vždy dodržovat. Při složitějších aktivitách dobrovolnické práce ve vztahu ke kulturnímu dědictví je pokaždé nutné odborné proškolení dobrovolných účastníků a také nutnost odborného dozoru, který sleduje průběh prací.

Dobré zkušenosti a příklady dobré praxe z České republiky i ze zahraničí existují a zpracované organizační a metodické podklady jsou jako modely pro další rozvoj spolupráce s dobrovolníky významným přínosem, stejně jako zkušenosti a příklady z jiných oblastí kultury i zapojení zahraničních zájemců – dobrovolníků.

Příklady dobrovolnických aktivit v oblasti péče o kulturní dědictví se dělí podle několika kategorií. První jsou „Organizační formy dobrovolné činnosti“, kam se řadí především workcampy, víkendové pracovní pobyty (tzv. víkendovky), jednorázové akce,

³⁷ LUKÁŠOVÁ, Eva. Kulturní dědictví. In: *Metodické doporučení Ministerstva kultury ČR pro dobrovolnictví v kultuře a umění* [online]. Ministerstvo kultury ČR, 2012 [cit. 2014-03-01]. Dostupné z: <http://www.emuzeum.cz/admin/files/Metodicke-doporuceni-MK-CR-pro-dobrovolnictvi-v-kulture-a-umeni.pdf>

kratší či delší stáže dobrovolníků z řad specialistů, rodinné dobrovolnictví a dobrovolnou pomoc nevyžadující pobyt v lokalitě.

Workcampy jsou pracovní, vzdělávací a kreativní dílny na jednotlivých památkových objektech a v jejich areálech, orientované na pomoc s udržováním areálu, pomoc při obnově památky a poznávání. Podle Loydla se tato aktivita „zaměřuje především na studenty středních a vysokých škol, kterým formou dobrovolné aktivity nabízí poznávání životního prostředí, přírodních krás a památek. Jsou jednou z nejdůležitějších platform mezinárodní kooperace v rámci dobrovolné činnosti v oblasti kulturního dědictví, zapojující účastníky z různých zemí i z různých kontinentů. V českém a slovenském prostředí se jedná především o akce již od 70. let 20. století organizované hnutím Brontosaurus, nověji o akce pořádané ve spolupráci s INEX – SDA a s dalšími subjekty, za účasti zřizovatelů a vlastníků jednotlivých památek. Těmito organizátory jsou akce kvalitně metodicky a organizačně rozpracovány.“³⁸

Další vyhledávanou formou je „rodinné dobrovolnictví“. Jedná se o novější jev zapojování se do dobrovolnických činností, jež se obrací hlavně na doposud neoslovanou část společnosti. Jsou jí pracovně vytížení lidé, kteří by se rádi zúčastnili dobrovolné pomoci, ale volný čas, chtějí trávit se svými dětmi. Zahrnuje především děti s rodiči, ale případně i širší rodinu, tedy děti s prarodiči či s dalšími příbuznými. Dává možnost rodičům ukázat dětem dobrý vzor společnou aktivitou. Je spojeno i s poznáním a společnými zážitkovými akcemi, jež jsou s touto činností organizovány.

Druhou kategorií jsou konkrétní příklady pracovních aktivit, s kterými dobrovolníci mohou na památkách pomoci. Patří sem údržba areálu (úklid a údržba zahradního, parkového a přírodního prostředí areálu památky, udržování vegetace, aj.), pomoc při obnově zdevastovaných památek (vyklízení, odstraňování sutin, aj.), pomoc při zajišťování kulturních akcí, dobrovolné průvodcovské služby, pomoc v oblasti dokumentace památky či marketingu, dobrovolné lektorské a školitelské aktivity, a mnoho dalšího.

³⁸ LOYDL, Albert. Dobrovolník, študent na praxi či pracovník na dohodu?. In: *X. konference Památková péče v občanské společnosti Trosky 2013: sborník příspěvků*. Turnov: Os. Ochrana Klokočských skal, 2013, s. 20-23.

Lukášová vidí v práci dobrovolníků na kulturní památce řadu oboustranných pozitiv. „Pro památku rozhodně z hlediska získání pracovní síly a šíření povědomí o kulturním dědictví a pro dobrovolníka především vytvoření pozitivního vztahu k historickému místu, poznání historie míst a osobností, setkávání se s lidmi podobných zájmů z domova i znalostí), možnost získání praxe a také možnost trávení volného času smysluplnou činností v podnětném prostředí.“³⁹

Na druhou stranu práce dobrovolníků přináší i mnohá ohrožení, jejichž vyloučení je potřeba během příprav věnovat pozornost. Mezi ty hlavní lze zařadit bezpečnost účastníků (při práci v terénu, v památkových areálech, aj.), nedostatečné odborné proškolení účastníků, nedostatečný či nekvalitně prováděný odborný dozor, nedostatečný soulad s platnou legislativou, neodpovídající zajištění bezpečnosti movitých památek a další.

³⁹ LUKÁŠOVÁ, Eva. Kulturní dědictví. In: *Metodické doporučení Ministerstva kultury ČR pro dobrovolnictví v kultuře a umění* [online]. Ministerstvo kultury ČR, 2012 [cit. 2014-03-01]. Dostupné z: <http://www.emuzeum.cz/admin/files/Metodicke-doporuceni-MK-CR-pro-dobrovolnictvi-v-kulture-a-umeni.pdf>

3.4 Tramping – československý fenomén

Na první pohled by se mohlo zdát, že tramping, vzhledem ke svému názvu, je napodobeninou vzoru ze zahraničí. Ovšem není tomu tak. Tramping, jak byl od svých počátků v různých proměnách prováděn až do dnes, je jediným trampingem na celém světě. Dnes se objevují tramské osady i v zahraničí, ale většinu z nich založili čeští nebo slovenští trampové opouštějící socialistickou domovinu v době komunistické totality.

3.4.1 Vytváření názvu

Ačkoli je čeština jazykem bohatým, nebylo možné najít vhodný výraz pro náš tramping. Přesnému překladu se bylo nutné vyhnout, protože vzbuzuje negativní dojem. Existuje několik možností jak do češtiny přeložit anglický výraz „tramp“. Mezi nejbližší překlady patří: šlapat, chodit, potulovat se, tulák, vandrák, toulka, ale také pejorativní označení coura, rajda či zloděj.

Bob Hurikán ve svých *Dějínách trampingu* uvádí, že se „první trampové těmto výrazům chtěli vyhnout, a proto převzali slovo „tramp“ do češtiny.“⁴⁰ Ovšem jeho význam nejlépe korespondoval s českým pojmem „chození do přírody“. Díky tomu byl uchráněn od diskuzí a odporu netrampské veřejnosti, bez nichž by se s největší pravděpodobností neobešel v případě překladu jako „tulák“.

3.4.2 Idea trampingu

Tramping je jednou z forem duševní očisty po náročné celotýdenní námaze v zaměstnání. Trampové chtějí osvěžit mysl i unavené tělo myšlenkami vzdálenými od všedního bytí. V začátcích se tedy jednalo o jednu z možností, jak se bránit stresu z pobytu ve velkoměstech. Člověku přirozeným a bezprostředním pohybem v čistém ovzduší načerpat sílu a energii k dalšímu vykročení do nového týdne plného povinností a hektického zatížení.

Trampové rozhodně nebyli a ani v současné době nejsou žádní puritáni. Rádi se zasmáli i napili, ale vždy se jednalo o zábavu slušnou a přátelskou. Je samozřejmostí, že se výstřelky a špatné případy najdou i v trampingu, ale ty se nedají brát za opravdovou a

⁴⁰ HURIKÁN, Bob. *Dějiny trampingu*. 2. upravené vyd. Praha: Novinář, 1990. ISBN 80-707-7432-0.

majoritní součást trampského hnutí. Bohužel právě na tyto špatné příklady nejčastěji poukazovali orgány státní správy s cílem tramskou myšlenku v očích veřejnosti poškodit.

Tramping od svého vzniku před téměř 100 lety prošel několika obdobími, kdy se měnil a přetvářel. Každá tramská generace přidala něco ze sebe, něco převzala od předků a některé věci zapomněla. Tramping za ta léta proměnil své vzezření, ale rozhodně pronikl napříč vrstvami celého národa.

3.4.3 Předchůdci a inspirace

Začátkem dvacátého století docházelo k úpadku duševní i tělesné zdatnosti lidstva v důsledku modernizace společnosti. Toto přivedlo několik jedinců ke snaze nalézt vhodný způsob, jak pomoci nové generaci, aby se jim v přetechizovaném světě žilo lépe.

Jedním z nich byl Ernest Thompson Seton. Narodil se ve Velké Británii roku 1860⁴¹, ale ve svých pěti letech se spolu s rodiči přestěhoval do Kanady. Později se E. T. Seton přemístil k Torontu, kde vystudoval. V roce 1902 založil v Americe hnutí mládeže pod názvem Woodcraft Indians, těžící především ze znalostí a způsobu života kanadských a amerických indiánů, u nichž Seton dlouhodobě pobýval. Toto hnutí dosáhlo ještě před 1. světovou válkou takřka 500.000 členů.

V roce 1906 se setkal s generálem Robertem Baden-Powellem, který ideu přiblížil pro britskou společnost. Po dvou letech ale sir Baden-Powell odvrhl indiánskou část myšlenky a zavedl do svého sdružení armádní značení a větší disciplínu a vytvořil skauting, který již po necelých čtyřech letech uchvátil celý svět.

U nás byl prvním organizátorem skautingu prof. Antonín Benjamin Svojsík. Ujal se tedy přípravných prací k založení skautingu v Čechách a upravil jej pro naši národní mentalitu. V těchto počátcích však byl skauting v Čechách zaměřen pouze na výchovu dětí, ale se starší mládeží neuměl pracovat.

⁴¹ ANDERSON, Hugh Allen. *The chief: Ernest Thompson Seton and the changing West*. 1st ed. College Station: Texas A&M University Press, 1986. ISBN 08-909-6239-1.

3.4.4 První trampové v Čechách

Průkopníky českého trampingu byli právě ti, kteří nevstoupili mezi skauty (nebo již pro svůj věk ze svazu odešli) a sami se raději oddávali toulkám v nejbližším okolí Prahy. Cílem prvních výprav bylo Prokopské údolí.

Tomu se tehdy ještě neříkalo „tramping“. Byl to jen „výlet“ nebo „výprava“. Jít tehdy na noc do lesů bylo odvahou. Navíc s nedostatečnou výbavou. Ani skauti, jako oficiální organizace, neměli dost stanů či celt. Natož teprve neorganizované skupinky mladíků, pocházejících často z nemajetných vrstev.

Do této doby lze také datovat vznik první tramské osady v Čechách – Roaring campu (Tábora řvavých). Byl založen okolo roku 1914. Po návratu z jednoho víkendu se tak trampští pionýři setkali s vyhláškami o mobilizaci. Začala 1. světová válka.

3.4.5 Tramping po 1. světové válce

Světová válka rozhodně následující vývoj zbrzdila. Trampští průkopníci se vrátili, jejich počet se však zmenšil o padlé v zahraničí. Tramským pionýrům, se tehdy říkalo „divocí skauti“.

Hurikán o této době píše: „Nadšení pro život v přírodě stále rostlo. Tvořily se party, svobodné, žádnou organizací nespoutané, nesešňované, milující všechnu přírodu kolem sebe i to gentlemanství k bližnímu, jak také předpisoval a vychovával skauting.“⁴²

Život v přírodě byl zatím redukován jen na táboření. Výpravy se konali většinou do oblastí Jarova, Bojovského údolí či na Károv. Chodívali dále proti proudu „Velké řeky“ (Vltavy) a vstupovali i do okolí jejích přítoků: „Staré řeky, Zlaté řeky a Hadí řeky“ (Berounky, Sázavy a říčky Kocáby). Zde na příhodných místech vznikala nová tábořiště. Po letech se z osvědčených tábořišť stavbou roubených chat stávali tramské osady.

3.4.6 Období první republiky

Divoké přespávání pod širým nebem se proměňovalo ve skutečné stanování (díky výprodejům armádních přebytků) a postupně se stavbou srubů měnilo v osadnictví.

⁴² HURIKÁN, Bob. *Dějiny trampingu*. 2. upravené vyd. Praha: Novinář, 1990. ISBN 80-707-7432-0.

Roaring camp se v této době přizpůsoboval filmovým představám a jeho obyvatelé přenášeli romantiku z pláten do tábořiště. A tak vznikl název první tramské osady, která navázala na tradici Tábora řvavých. Název, který je známý a slavný do dneška: Ztracená naděje. Roku 1919 bylo tábořiště obohaceno o první chatu.

V té době byl také položen základ tradici vodáckého putování, protože z Ameriky dorazily první kanoe a začaly brázdit Vltavu. Prvním, kdo se na kanoi objevil ve Svatojánských proudech, byl Josef Rössler-Ořovský, všestranný sportovec a spoluzakladatel několika sportovních svazů. Byl také prvním, kdo o tomto ladném indiánském plavidle složil píseň.

3.4.7 Tramping ve 30. letech

V této době se ustálil a zdomácněl výraz „tramp“, takže se konečně skutečně začalo trampovat. Ve třicátých letech také zanikalo hodně různých politických i nepolitických organizací podobných skautingu, které se ovšem ideálnímu skautingu podle A. B. Svojsíka ani trampování zdaleka nepřibližovali. Mládež z těchto organizací utíkala do lesů, zlákána volností trampů. K tomuto úniku nespokojené mládeže přispěly i v té době vznikající tramské pravidelné týdeníky „Tramp“ a „Naše osady“.

Jak uvádí Krško „z trampingu se právě tehdy pozvolna začalo stávat hnutí, které se nezadržitelně šířilo. Z Prahy na venkov a dále na Moravu a Slovensko.“⁴³

3.4.8 Pronikání trampingu na venkov

Skauting pevně zapustil kořeny i na českém venkově. Proto se není čemu divit, když si tramping postupně nalézal cestičku i do srdcí mimopražských romantiků. V Benešově u Prahy je pravděpodobně nejstarší tradice mimo pražských trampů. Následovníci pražských průkopníků trampingu se zde objevili nejdříve. I tady tramping vznikl na základech skautingu.

Během roku 1925 se začaly objevovat hlasy, že k poznávání a milování přírody není nutné být členem žádného spolku. Proto se začali objevovat Ti, kteří nechtěli být spoutáni

⁴³ KRŠKO, Jan. *Meziválečný tramping na Rakovnicku*. Rakovník: Státní okresní archiv, 2008, 286 s. ISBN 978-80-86772-38-7.

pravidly a nařízenými různých organizací a začali jezdit a chodit tábořit na divoko. A postupem času se k nim začali přidávat další, kteří opustili skauting nebo Ligu lesní moudrosti. Tramping se tak postupně, ruku v ruce se skautingem, rozšiřoval po celém území jižních i severních Čech.

3.4.9 Moravský tramping

Počátky moravského trampingu bylo podle Boba Hurikána těžké zachytit, protože „dlouho trvalo, než se rozkývali, ale pak to šlo ráz na ráz, tak rychle (...).“⁴⁴

Jisté ovšem je že do Brna a jeho okolí se tramská myšlenka dostává kolem poloviny 20. let. V letech 1925 – 1927 jezdilo do okolí řeky Svratky několik stanařských skupin. Opět mezi nimi byli i bývalí skauti, kteří od svého oddílu získali i velký indiánský. První chatou na Brněnsku byla v roce 1929 Osamělá hvězda.

K popularizaci trampingu a přílivu nových zálesáků přispěla I. Moravská slezina, která byla svolaná na podnět populárního trampa Hobana. Na konci srpna 1930 se tedy konala v lese u Daskabátů na Olomoucku slezina, která zvala k ohni všechny, kteří stáli za názorem, že kolem ohně jsou si všichni rovni. Přijeli trampové z Olomouce, Kroměříže, Přerova, ale i z Ostravy, Břeclavi a také hosté z Čech. Sjelo se jich tehdy na sto padesát.

Po Brně se tramping Moravou šířil všemi směry, především pak na Břeclav a na Hanou k Prostějovu a následně na Ostravu. Odtud se pak dostával do Beskyd a spolu s Břeclavským směrem dále na Slovensko.

3.4.10 Tramping na Slovensku

Zakladatelem a „dovozcem“ trampingu na území Slovenska byl Bořík Hassan Šourek. Jeho byt v Bratislavě se stal jakousi záchytnou stanicí pro české trampy vyrážející na vandr na Slovensko nebo i dále na východ nebo se právě z takové výpravy vracející.

Díky přítomnosti dunajského veletoku se tramping v Bratislavě a na Slovensku vůbec hned od začátku rozděloval na suchý a mokrý, tj. vodácký tramping.

⁴⁴ HURIKÁN, Bob. *Dějiny trampingu*. 2. upravené vyd. Praha: Novinář, 1990. ISBN 80-707-7432-0.

První trampskou osadou na Slovensku se stala Waikiki, která byla založena koncem roku 1928 právě Hassanem a dalšími. Nejdříve se jednalo o „suchou“ osadu, sídlící v opuštěné zemlance na potoce Vydrici.

V roce 1929 vznikla první vodácká osada River club. Po několika vyjíždkách po Dunaji je následovala loďstva dalších trampských osad. O rok později se Waikiki a River club sloučili ve vodní Waikiki, a tím se vytvořila nejsilnější a nejslavnější trampská osada na Slovensku.

Jak je vidět, tramping na Slovensku pomáhali zakládat a budovat mnozí čeští trampové. Jejich dobrou vůli a snažení však přerušila druhá světová válka.

3.4.11 Trampové za 2. světové války

Po mnichovském diktátu a vzniku samostatného Slovenského štátu došlo k násilným odsunům českých občanů ze zabraných a osamostatněných území. Tak došlo k odsunu mnoha trampů z oblasti Sudet a jejich osady postupně zanikly.

Stejně tak tyto události vyvolaly téměř zánik trampingu na Slovensku. Trampští pionýři převážně původem z Čech a Moravy, museli Slovensko opustit. Zůstala jen trampská mládež, která ovšem bez svých starších vzorů postupně ztratila zájem.

V Čechách osamělo mnoho osad na soutoku Sázavy s Vltavou, kam trampové nesměli vstupovat, protože Němci zde zabrali velké území pro vybudování rozsáhlého letiště. Hodně jiných osad však žilo dále. Zpívalo a hrálo se kolem ohňů stále, jen méně hlasitě.

Motl uvádí: „Tisíce trampů pozvedly zbraně proti fašismu. Mnozí našli své místo v řadách spojeneckého letectva. (...) Trampové působili rovněž v Československé jednotce, která pod vedením plukovníka Karla Klapálka bránila na severoafrickém pobřeží Středozemního moře strategicky důležitý přístav Tobruk. Mnozí jejich kamarádi bojovali v řadách naší jednotky na východní frontě. (...) A co trampové doma? Ani oni se nemínili podvolit okupaci. (...) Tajné porady byly maskovány tábořením (i v zimě) a u táboráků se kromě písniček chystaly i plány na podzemní činnost.“⁴⁵

⁴⁵ MOTL, Stanislav. Radování na šesti strunách pokračuje... In: HURIKÁN, Bob. *Dějiny trampingu*. 2. upravené vyd. Praha: Novinář, 1990, s. 250-253. ISBN 80-707-7432-0.

3.4.12 Období komunistické totality

Po nástupu komunismu k moci v únoru 1948 nastala velmi nepřející doba nejen vůči trampingu, ale i jiným organizacím. Po zakázání skautingu, s odůvodněním, že se jedná o odnož angloamerického imperialismu, se na černé listině samozřejmě ocitl i tramping. V následujících letech se občasně v oficiálním tisku objevila zpráva, že je trampování již nenávratně přežitkem minulosti, která prý již nikoho nelákala.

Jenže na přelomu 50. a 60. let se začali ve stále větším počtu objevovat mladí lidé s kytarami a Sbor národní bezpečnosti měl čím dál častěji pohotovost na nádražích a silnicích vedoucích k oblíbeným osadám.

V některých městech se podařilo tramping zachovat bez jakýchkoliv represí, ačkoli ztratil část ze své volnosti. Osady nebo spíš party mladíků vstoupili pod hlavičku Svazarmu, čímž měli i možnost získat lepší vybavení.

Tehdejší mládež nezlákala k dalšímu trampování jen příroda, ale hlavně možnost oprostít se na chvíli od nalinkovaného života, tak jak byl v pionýrské organizaci, na učilišti, ve školách nebo v Československém svazu mládeže.

Koncem let šedesátých v některých časopisech a novinách vycházely pravidelné tramské rubriky a z rádia bylo slyšet tramské písně. Vedle již mnoho let populárních zpěváků se zrodila nová generace tramských písničkářů, jako byli bratři Ryvolové, Tony Linhart či Kapitán Kid. K nim postupně přibývali další.

V roce 1967 se v Ústí nad Labem také uskutečnil první ročník festivalu folk, country a tramské písně Porta.⁴⁶

Motl také vzpomíná na tramského písničkáře Jarku Mottla a cituje ho: „Jsem rád, že neměli pravdu ti, kteří tvrdili, že trampování je doznívajícím přežitkem. Ukazuje se, že divočáci z Tábora řvavých mají své následovníky. A opět vznikají novodobě laděné tramské písničky. Radování na šesti strunách pokračuje...“⁴⁷

⁴⁶ Historie Porty. *Porta - festival folk, tramské a country hudby* [online]. © 2013 [cit. 2013-08-13]. Dostupné z: <http://www.porta-festival.cz/historie-porty>

⁴⁷ MOTL, Stanislav. Radování na šesti strunách pokračuje... In: HURIKÁN, Bob. *Dějiny trampingu*. 2. upravené vyd. Praha: Novinář, 1990, s. 250-253. ISBN 80-707-7432-0.

3.4.13 Postkomunistický tramping

Mnozí si mysleli, že po pádu komunismu tramping zanikne, protože lidé získají svou volnost a svobodu a již ji nebudou muset vyhledávat tímto způsobem.

Je pravda, že řady trampů v posledních letech prořídly, ale to je spíše způsobeno nedostatkem zájmu mezi mladými. Je tolik možností a vymožeností, že mládež neví co si dříve vybrat. A plahočení se skalami a spaní pod převisem či celtou pro ně není tou nejlepší víkendovou náplní. Na druhou stranu se ono snižování tramské populace může pouze zdát. Mladí trampové dnes často jedou na vandr i do zahraničí, což dříve nebylo myslitelné, a proto se může zdát, že v Čechách trampů ubývá.

3.4.14 Tramping a jeho perzekuce

Již od počátků vadilo tramské hnutí falešně moralizující společnosti. Především jeho nevázanost bylo trnem v oku a především to, že všechno snažení jej politicky či jinak organizovat se dočkalo nezdaru. První impuls k boji proti trampingu dal roku 1924 osobně zakladatel českého skautingu prof. A. B. Svojsík, který na tramy upoutal pozornost policie a četnictva svým absurdním článkem v Lidových listech s názvem Bílé otrokyně. Zemský úřad jeho opisy nechal rozeslat na jednotlivé úřady okresní, kterým bylo zároveň nařízeno, aby proti odhaleným nepřístojnostem zasahovaly a podřízené bezpečnostní orgány informovaly, aby proti výstřelkům takového divokého skautingu postupovaly s veškerým nasazením. Hned na to byly doplněny oběžníkem „Akce proti divokým skautům“, ve kterém se vyžadovalo po četnících, aby přísně stíhali veškeré přečiny a domáhali se od návštěvníků lesů a tábořišť doklady.

Jaro 1931 přineslo vyhlášku, která zakazovala trampům volný pobyt v lese a hlavně společné táboření a chataření osob různého pohlaví. Jak uvádí Waic: „vešla tato vyhláška ve všeobecnou známost jako Kubátův zákon. Její zajímavostí bylo, že platila pouze pro území Čech a tedy trampové na Moravě a na Slovensku mohli klidně dál tábořit společně. Čeští trampové ji beztak ignorovali a reagovali na ni jen posměšnými písničkami a vtipy. Nakonec byla v roce 1935 po vleklém soudním sporu pro svou protiprávnost zrušena.“⁴⁸

⁴⁸ WAIC, Marek, KÖSSL, Jiří. *Český tramping 1918-1945*. Liberec: Ruch, 1992, 114 s. ISBN 80-900-8357-9.

Za protektorátu byl volný pohyb osob značně omezen, ale přece skalní trampové, jezdili na osady stále. Němci sice už v březnu 1939 rozpustili veškeré trampské kluby, ale obecně neřízený tramping se zakázat nepodařilo. Během druhé světové války byli trampové sledováni a mnohdy i vyslýcháni, pro podezření o zapojení do odboje, které ne vždy bylo neoprávněné.

Na perzekuce v době komunistu vzpomíná mnoho pamětníků jako na hrubé zásahy ze strany příslušníků Sboru národní bezpečnosti a posléze Veřejné bezpečnosti. Jednou z nejznámějších a zároveň zřejmě nejdramatičtějších událostí byl zásah o prvním víkendu v červenci 1963 v Jetřichovicích na Děčínsku. Tato událost se vryla do paměti účastníku i vepsala do mnoha trampských kronik jako „Krvavý potlach“. Zpráva o tomto zásahu pronikla i do oficiálního tisku ovšem až s pětiletým zpožděním.

Ve výpovědi jednoho z účastníků daného potlachu, která je uvedena v článku se mimo jiné píše: „Prostranství před chatou zalilo světlo reflektorů. Když jsme trochu přivykli prudké záři, viděli jsme, že jsme obklopeni kordony mužů (...), kteří měli v rukou samopaly a mířili na nás. (...) Byli jsme přesvědčeni, že mají zbraně jen na zastrašení, ale později jsme se dozvěděli, že v nich byly "ostré" a že byl vydán rozkaz při sebemenším odporu z naší strany zbraně použít. (...) Čtyři mužů (...) vnikly mezi nás jako klíny a za nevybíravých nadávek a ran pendreků nás formovali do dlouhého průvodu. Když se jeden kamarád ohradil proti brutálnímu zacházení, byl odvečen do tmy a do krve zbit. (...) A my jsme museli stát a mlčky, jen se zaťatými pěsti, se dívat, jak mlátí děvčata a staré chlapy. Konečně (...) jsme vykročili do tmy, ze všech stran obklopeni eskortou, po stranách a zezadu nás osvětlovaly světlomety a průvod uzavíraly kulomety.“⁴⁹

Po sametové revoluci byla na chvíli opět cítit svoboda a volnost, kterou záhy začali trampům upírat strážci ochrany přírody. Skalní města, oblíbené cíle trampských výprav, jsou často součástí chráněných krajinných oblastí a strážci tvrdí, že se zde tábořit nesmí. Trampové, ale pouze bivakují, což je v souladu se zákonem. Tento spor se vede již dlouho.

V každé éře dějin se zkrátka najde někdo, komu budou trampové překážet.

⁴⁹ IRČAN. Krvavý potlach. *Časopis Signál*. 6. dubna 1968, roč. 4, č. 14.

4 Vlastní práce

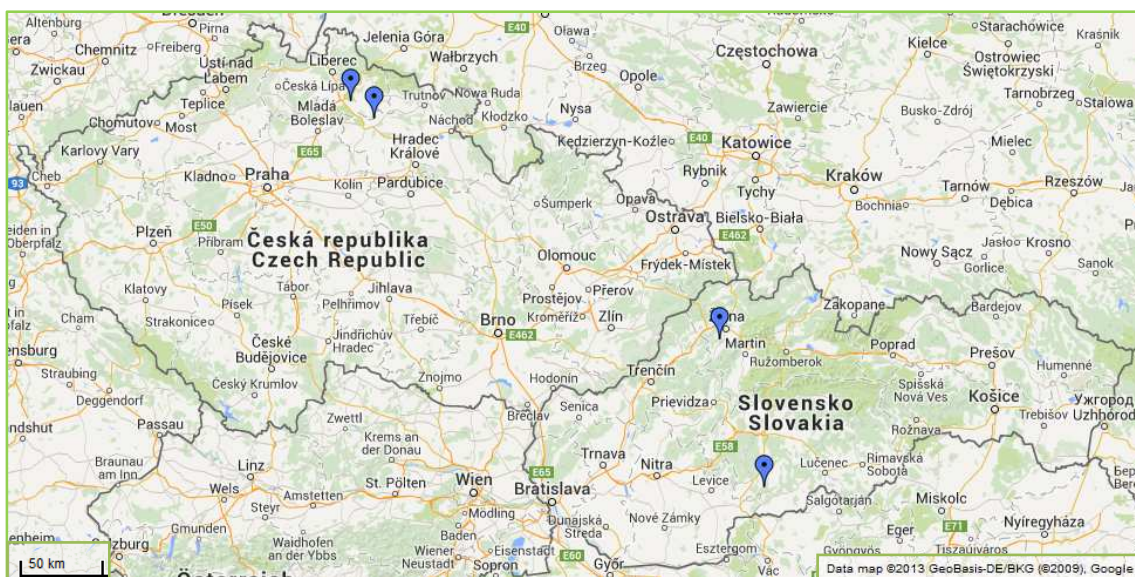
4.1 Vybrané památky a jejich provozovatelé

Zříceniny hradů vždy lákaly do svého okolí romanticky naladěné jedince. Proto si jejich zborcené zdi a pozůstatky místností získali srdce toulající se mládeže – mladých trampů toužících po dobrodružství. Zříceniny navíc často byly v přírodě daleko od nejbližších vesnic. A tak se postupně formovaly skupiny trampů či osady, které si za svou základnu vybraly právě některou ze zřícenin.

I trampové však věděli, že nestačí jen brát, ale je nutné i dávat. A proto se, stejně jako jejich kamarádi ze srubů, o své tábořiště starali. Často museli nejdříve vytěžit divoké skládky domovního odpadu, které se nacházely v areálech mnoha zřícenin. Postupně začali udržovat i přístupové komunikace a hrad si upravovali k obrazu svému.

Někteří dychtiví po poznání dějin místa, ve kterém se usadili, začali pátrat v historických záznamech archivů. Často pak začali oblast dějin či památkové péče studovat podrobněji a dnes patří v daném oboru mezi špičkové odborníky či vědecké a akademické pracovníky. Stále však zůstávají věrni i památkám, kde v sobě zájem pro tuto disciplínu objevili a nadále se na ně vracejí, pokud je i sami neprovozují.

Památky, které byly vybrány pro tuto práci, mají něco společné právě v historii obnovy. Na záchraně těchto památek se podíleli nebo ji i přímo iniciovali trampové či tzv. volná trampská sdružení. Vybrány byly dva hrady z České a dva ze Slovenské republiky. Jsou to české Rotštejn a Kumburk a slovenské Lietava a Čabrad' (v mapě zleva).

Obrázek 1: Mapa umístění vybraných památek v České a Slovenské republice

4.1.1 Česká republika

V České republice je spousta zámků, hradů a tvrzí, které jsou v podstatě obyvatelné a provozu schopné jen za cenu drobné údržby. Jsou však i téměř zaniklé, po kterých již zůstávají jen terénní náznaky a skrovné písemné zmínky. Mezi těmito dvěma typy leží valná většina českých památek. Zdroje na jejich opravy, údržbu či jen zakonzervování často chybí. A to jak zdroje finanční, tak zdroje personální. V tom případě je příhodné, pokud se najde skupina dobrovolníků, kteří se rozhodnou o takovou památku postarat a zachránit tak naše kulturní dědictví.

Samozřejmě mezi kulturní dědictví nepatří pouze nemovité kulturní památky typu hradů a zámků, ale celé jejich areály a širší oblasti. Zříceniny se totiž často vyskytují v krajinných oblastech chráněných podle zvláštního zákona.

4.1.1.1 Hrad Rotštejn

Obrázek 2: Erb pánů z Rotštejna

Hrad Rotštejn leží v jihovýchodním cípu Libereckého kraje, tj. v severozápadní části okresu Semily. Nachází se na 50° 35' 39" severní šířky a 15° 13' 27" východní délky. Torzo paláce stojí na pozemkové parcele č. 485 o rozloze 3.392 m² v katastrálním území Bělá u Turnova, části obce Mírová pod Kozákovem. Obec Mírová pod Kozákovem je také ze sedmi desetin vlastníkem parcely a tedy hradu. Minoritním vlastníkem tří desetin hradu je sousední obec Klokočí.

Rotštejn je od 3. května 1958 zapsán v ústředním seznamu kulturních památek České republiky, vedeném Národním památkovým ústavem, pod číslem 27970/6-2637.

Název Rotštejn zůstává předmětem diskuzí na poli historické lingvistiky. Magdalena Wagnerová tvrdí, že „v té době bylo zvykem dávat hradům německá jména, a tak byl hrad pojmenovaný Rothenstein neboli Červený Kámen podle barvy skal, na kterých byl vybudovaný. Lidé si název přetvářeli, a tak vznikl Rotštýn či Rotštejn.“⁵⁰ Podle odpůrců tohoto názoru se skály do červena zabarví až poté co projdou ohněm. Na hradě by tedy musel vypuknout požár, dříve než dostal jméno. Proto se někteří badatelé přiklánějí

⁵⁰ WAGNEROVÁ, Magdalena. *Tajemství zřícenin v Čechách a na Moravě*. Vyd. 1. Praha: Plot, 2011, s. 127. ISBN 978-80-7428-076-4.

k názoru, že Rotštejn je odvozeninou od názvu Rotštýn, který vznikl spojením vlastního jména Rot a slova týn, tedy Rotův týn. Slovo týn označovalo chráněný či opevněný dvorec, kde se za poplatek mohl projíždějící kupec ukrýt před případnými lupiči.

Přesný rok založení hradu není znám, ale je jisté, že byl založen v první půlce třináctého století šlechtici z rodu Markwarticů, jmenovitě panem Jaroslavem z Hrutwice.⁵¹ Ten nechal ve třech skalních blocích vybudovat hrad pro svého syna Voka, později řečeného z Rotštejna. Při stavbě řemeslníci částečně přitěsali skálu, získaný kámen použili jako stavební materiál a přidali k němu také opuku z blízkého lomu. Stejně tak okolní lesy poskytly dřevo pro roubené a hrázděné části hradu.

Ve zvýšeném hospodářském přízemí, byla proražena studna skalním masivem až k hladině spodní vody. Podle objevených údajů by hloubka měla dosahovat čtyřicet osm metrů, z nichž dnes je přístupných jen asi dvacet pět. Hned naproti byla zřízena černá kuchyně s komínem, taktéž tesaným ve skále. Komín je tak mohutný, „že jej profesor August Sedláček ve svém popisu hradu Rotštejn, označil v roce 1895 za vstup do vyšších pater.“⁵²

Rodina hradního pána obývala horní patra, do kterých se chodilo po několika schodištích. Hlavní palác byl dále můstky a lávkami propojený s dalším skalním blokem, ve kterém a na kterém byla pravděpodobně umístěna věž.

První dochovanou písemnou zmínkou o pánech z Rotštejna je žalovací listina, kterou Vok II. z Rotštejna, pravnuk Jaroslava z Hrutwice, předkládá zemskému královskému soudu do Prahy. V ní žaluje více než 150 okolních šlechticů, že mu na zboží plenili a hrad vypálili. Soudní pře se táhla přes sedm let. Její výsledek není znám. Kopii této listiny si je možné prohlédnout na hradě Valečov.

⁵¹ HLUBUČKOVÁ, Hana. Rotštejn: hrad vytesaný do skály. *Brána památek: časopis o památkách a dění kolem nich*. Brno: Polypeje, občanské sdružení, 2006, číslo 1/2006, s. 24-25.

⁵² HLUBUČKOVÁ, Hana. Rotštejn (ne)známý hrad v Klokočských skalách. *RajNet.cz: Regionální zpravodajský server* [online]. 10. 7. 2003, 7. 3. 2012 [cit. 2013-08-14]. Dostupné z: <http://rajnet.cz/web/zobraz.asp?id=414>

Jak uvádí Hana Hlubučková⁵³, roku 1360 obdržel Ješek nebo Jan z Rotštejna od Karla IV. listinu povolující pořádání trhů v jeho sídelní obci Klokočí každý týden. V té době se nejčastěji konaly výroční trhy neboli jarmarky, což znamená jednou do roka. Proto byl každotýdenní trh velkou ekonomickou silou pro celé panství.

Další z Rotštejnských pánů, opět Ješek či Jan, je připomínán v roce 1407 jako místopurkrabí Pražského hradu a také jako přisedící u královského zemského soudu. Roku 1413 však poslední z Rotštejnů umírá bezdětný a s ním vymírá celý rod. Vdova po posledním Rotštejnovi, paní Žofka, prodává o dva roky později hrad i celé panství katolickému šlechtici Ondřeji Paldrovi z Vařin.

Českou zemí však již zanedlouho zmítají husitské bouře. Rozšířený názor, že Rotštejn vypálilo husitské vojsko, se dosud nepodařilo potvrdit ani historickým bádáním, archeologickým a ani stavebně-historickým průzkumem. Přesto toto mínění převládá mezi historiky již více než sto let.

Po husitských nepokojích se Rotštejn v historických pramenech téměř nevyskytuje. Rod Paldrů jej však v době pohusitské ještě využíval k bydlení. V roce 1514 je již uváděn jako hrad pustý se zdmi a skalami zřícenými do nádvoří. „Pravděpodobnou příčinou zkázy hradu bylo přirozené zvětvávání pískovcových skal a následný pokles terénu. Tyto potíže provázejí památku dodnes.“⁵⁴

Poslední etapa trvalého osídlení areálu hradu započala obdobím třicetileté války, kdy se obyvatelstvo ukrylo v místnostech při patě skal před projíždějícími vojáky. Některé usedlosti zde vydržely až do poloviny 19. století, kdy jsou zaznamenané velké opady skal.

Konzervátoři CK mocnářství a později mladého Československého státu upozorňovali četnými dopisy na vážné poškození památky, kdy „zdivo ze zdí hradních i balvany z

⁵³ HLUBUČKOVÁ, Hana. Rotštejn: hrad vytesaný do skály. *Brána památek: časopis o památkách a dění kolem nich*. Brno: Polypeje, občanské sdružení, 2006, číslo 1/2006, s. 24-25.

⁵⁴ Tamtéž

hradu padlé jsou řemeslně rozebírány a používány ke stavbě domků v podhradí a to bez jakékoliv dokumentace.“⁵⁵

Většího konzervátorského zásahu se zřícenina hradu dočkala v letech 1923 až 1926, kdy se místní rodák, profesor Karlovy univerzity prof. J. V. Šimák, zasloužil o to, aby Ministerstvo školství a národní osvěty poskytlo částku převyšující 12.000 tehdejších korun na opravu zříceniny hradu i přes to, že hrad byl v majetku šlechtické rodiny Aeranthalových. Po roce 1945 byl celý majetek této rodiny zabaven na základě Benešových dekretů. Bohužel ale k žádným záchranným pracím stále nedocházelo.

4.1.1.2 Ochrana Klokočských skal, zapsaný spolek

Ochrana Klokočských skal bylo založeno v roce 1988. Původně jako volné tramské sdružení zaměřené na ochranu Klokočských skal, likvidaci divokých skládek a ochranu drobných vodotečí v Zeleném dole. V letošním roce si tedy Ochrana Klokočských skal bude připomínat již dvacáté sedmé výročí svého založení.

Hana Hlubučková na počátky vzpomíná takto: „Na první zvadlo k čištění Klokočských skal, nazvané Stráž studánky, se v květnu 1988 sjelo prvních čtyřicet trampů. Za jediný den zmizelo z Klokočských skal 48 velkých pytlů odpadků, mezi kterými nechyběli šicí stroje, kostry kol, staré hrnce, trabant i s motorem, barely od barev i kusy traktoru. Cesta, kterou se od té doby dobrovolníci ubírali, byla trnitá a strastiplná. (...) Ale byly i dny, kdy slunce svítilo na naše počínání. Přátelský hajný, úžasní starostové, skvělí archeologové, kamarádi, kteří šli jen kolem, pomohli a zase zmizeli. (...) O tom všem vypovídá pět pečlivě vedených kronik i vlajka, která při výročních ohních stoupá hrdě na stožár.“⁵⁶

S postupem času a narůstajícími aktivitami se stala nutností registrace u Ministerstva vnitra. Právní subjektivitu získalo Os. OKS 27. května 1994. Od té doby pracuje jako občanské sdružení.

⁵⁵ HLUBUČKOVÁ, Hana, RAJCSÁNYI, Ondřej. Památka jako středisko ekologické výchovy. In: *IV. konference Památková péče v občanské společnosti Trosky 2007: sborník příspěvků*. Turnov: Os. Ochrana Klokočských skal, 2007, s. 61.

⁵⁶ HLUBUČKOVÁ, Hana. Občanské sdružení Ochrana Klokočských skal. In: *V. konference Památková péče v občanské společnosti Trosky 2008: sborník příspěvků*. Turnov: Os. Ochrana Klokočských skal, 2008.

V současnosti je činnost sdružení rozložena do čtyř hlavních částí: péči o zříceninu hradu Rotštejn a její provoz, péči o 228 ha přírodní rezervace Klokočské skály, osvětovou a vzdělávací činnost a obnovu kulturních tradic v širší oblasti Podkozákova a také osvětová a vzdělávací činnost v rámci spolupráce s jinými NNO.

Hrad Rotštejn byl po dlouhém úsilí v roce 2000 zařazen do Programu záchran architektonického dědictví České republiky a rok 2004 přinesl první řádnou turistickou sezónu. Od té doby jej každoročně navštíví více než deset tisíc návštěvníků. Rekordní byla sezóna roku 2005, kdy od Velikonoc do konce září hradní bránou prošlo 19.859 návštěvníků starších šesti let.

Památká leží v turistickém regionu Český ráj a zároveň od roku 2002 v CHKO. Pokud má být v krajině hradů, zámků a pověstí pro návštěvníky přitažlivá, je nutné jim nachystat prohlídku zajímavou a zároveň se začlenit

Obrázek 3: Torzo paláce hradu Rotštejn

do produktových balíčků, kterými se turistická destinace Český ráj jako celek prezentuje.

Sdružení tedy provozuje hrad s ohledem na zákon č. 20/1987 Sb., památkový zákon a také na zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Z toho plynou ovšem četná omezení, které se projevují jak v otevírací době památky, tak v délce jejího provozu a v omezení kulturních akcí, které se jinde na památkách běžně pořádají. Je zde například respektováno hnízdění dravců na hradní věži i na skalním masivu, do kterého jsou části hradu vtesány a v době, kdy draví ptáci vyvádí mladé, zůstává památka zcela uzavřena.⁵⁷

Z výše uvedeného vyplývá, že provozovatelé Rotštejna musí nabídnout návštěvníkům takové aktivity, které v minimální míře naruší přirozené prostředí památky a zároveň uspokojí stále náročnějšího návštěvníka. Protože doba nadšení, kdy ještě v polovině devadesátých let stačilo podat návštěvníkům vytištěný text o historii a vyinkasovat peníze

⁵⁷ HLUBUČKOVÁ, Hana a Ondřej RAJCSÁNYI. Památka jako středisko ekologické výchovy. In: *IV. konference Památková péče v občanské společnosti Trosky 2007: sborník příspěvků*. Turnov: Os. Ochrana Klokočských skal, 2007, s. 61.

za vstupné, je už dávno pryč. Návštěvníci jsou již také přesyceni výkladů s okostýmovanými průvodci nebo rytířských soubojů. Řadu památek čeká nová a stále těžší cesta jak přilákat návštěvníky a přitom neporušit podstatu památky samé.

Hrad Rotštejn se tedy vydal již v roce 2006 cestou spojení romantické zříceniny, která dle historických tradic vlastně tvoří centrum široké spádové oblasti Podkozákovska a navíc ležící v první, červené, a tedy nepřísněji chráněné zóně CHKO, s ekologickou výchovou.

„A věřte, že mnoha lidem není po chuti, že jsme všichni více či méně trampové.“
dodává Hlubučková.⁵⁸

4.1.1.3 Hrad Kumburk

**Obrázek 4: Erb
Markvarta z
Goldenburka**

Na úplné hranici Libereckého a Královéhradeckého kraje se rozkládá zřícenina hradu Kumburk. Nachází se na 50° 29' 35" severní šířky a 15° 26' 42" východní délky. Areál hradu leží na parcele č. 603/2 o rozloze 23.910 m² v katastrálním území Syřenov. Obec Syřenov je také jediným vlastníkem.

Kumburk byl dne 3. května 1958 zapsán do ústředního seznamu kulturních památek České republiky pod číslem 22941/6-2798.

Název Kumburk prošel ke své dnešní podobě také mnoha změnami. Hrad se v prvních listinách totiž jmenuje Goldenburg (Zlatý hrad) a postupem času přecházel přes Goldenberk, Koldenburk, Kolmburk a roku 1401 je již uváděn jako Kolburk.⁵⁹

Okolnosti založení hradu nejsou dostatečně známy. Z pozdějších psaných listin se dozvídáme, že hrad s velkou pravděpodobností založili kolem roku 1300 Hronovicové (zvaní též Načeratici), kteří do této oblasti přišli zřejmě již v polovině 13. století. Byl to zejména Pakoslav, s nímž zřejmě bezprostředně souvisí založení Staré Paky.

⁵⁸ HLUBUČKOVÁ, Hana. Občanské sdružení Ochrana Klokočských skal. In: *V. konference Památková péče v občanské společnosti Trosky 2008: sborník příspěvků* [CD]. Turnov: Os. Ochrana Klokočských skal, 2008 [cit. 2013-08-14]. Dostupné z: Archiv Os. Ochrana Klokočských skal.

⁵⁹ WAGNEROVÁ, Magdalena. *Tajemství zřícenin v Čechách a na Moravě*. Vyd. 1. Praha: Plot, 2011, s. 113. ISBN 978-80-7428-076-4.

Z písemných dokladů je prvním známým majitelem Kumburku Markvart z Goldenburka, příslušník starého severočeského rodu markvartických Vartemberků. Poprvé se o něm dovídáme k roku 1320, kdy jej pohnal k soudu Vok II. z Rotštejna pro škody na jeho majetku způsobené v Údimicích. Markvart z Goldenburka měl tři syny, nejmladší z nich Beneš z Vartemberka získal kumburské panství nejpozději roku 1357. O jeho synu Jindřichu z Kolmburka a Vartemberka víme, že byl ženat s paní Žofkou z neznámého rodu. Jejich syn Jan se stal jeho nástupcem už na konci roku 1396. Janova držení kumburského panství končí po roce 1406, kvůli velké zadluženosti.

Hrad kupuje Jan Krušina z Lichtenburka, vlastník hradu a zboží Opočno, nejvyšší purkrabí Pražského hradu a hejtman Svídnického knížectví. Ten ovšem hned následujícího roku umírá a hrad přebírá jeho nejstarší syn Hynek. Hynek Krušina z Kumburku byl velkým příznivcem husitů. Byl mezi 425 českými pány, kteří podepsali protest proti upálení Mistra Jana Husa. Na začátku roku 1420 uspořádal tábor lidu na hoře Oreb a odtud v jeho čele vytáhl na pomoc Praze proti králi Zikmundovi. Při tomto tažení dobyl a vypálil klášter v Mnichově Hradišti. Pražané jmenovali Hynka Krušinu z Kumburku hejtmanem pražských husitských vojsk, kterým velel v bitvě u Vyšehradu. Kolem roku 1426, převládaly neshody s Tábořem, a proto přešel na stranu krále Zikmunda. Hynek Krušina z Kumburku zemřel v květnu 1454.

Po jeho smrti Kumburské panství spravoval syn Vilém společně se svým synem Haymanem. Roku 1486 Vilém umírá a o dva roky později Krušinové z neznámých příčin o panství přicházejí.

„Hrad přešel, neznámo kdy a jak, na Bartoloměje, knížete Minsterberského – vnuka českého krále Jiřího z Poděbrad. Kníže Bartoloměj zemřel roku 1515 (utopil se v Dunaji u Haimburka; pravděpodobně se jednalo o politický atentát).“⁶⁰

Zřejmě od jeho potomků odkoupil panství pan Jindřich Berka z Dubé, avšak roku 1529 drželi Kumburk již Zdeněk Trčka z Lípy. Po té se střídají příslušníci rodu Trčkové z Lípy. Posledním z nich Jan Rudolf, který z neznámých důvodů prodává dne 9. května 1607

⁶⁰ HIRSCH, Miroslav, VAISTAUER, Martin, MAIEROVÁ, Markéta, ŠIMŮNEK, Tomáš. *Hrad Kumburk: Stručný vlastivědně-historický přehled*. II. nezměněné vydání. Sdružení pro záchranu hradu Kumburku, o. s., 2009.

panství Kumburské i s městem Jičínem za 84 000 kop českých grošů panu Zikmundu Smiřickému ze Smiřic.

Od té doby přestal být Kumburk definitivně využíván jako obydlí majitelů panství, pokud nebudeme počítat známou příhodu, kdy Zikmund Smiřický věznil svou dceru Elišku Kateřinu na Kumburku mezi léty 1609 – 1620, pro milostné plotky s ovčákem či kovářem. Vysvobodil ji až její pozdější manžel Oto z Vartemberka (zvaný kulhavý), jenž se hradu zmocnil. Po smrti Zikmunda Smiřického se stávají majiteli panství jeho synové Jaroslav (zemřel 1611) a jeho bratr Albrecht Jan, který umírá roku 1618. Dalším dědicem je nejmladší bratr, choromyslný Jindřich Smiřický, který byl ovšem trvale internován na zámku Hrubá Skála.

Po bitvě na Bílé hoře došlo ke konfiskaci majetku Smiřických. V jeho držení se uvázal Albrecht z Valdštejna, nejdříve jako poručník Hynka ze Smiřic, později jako právoplatný držitel. Panství Smiřických včetně města Jičina bylo základem pozdějšího Frýdlantského vévodství, které si Albrecht vybudoval.

Obrázek 5: Torzo paláce hradu Kumburk

Po třicetileté válce byl hrad, podobně jako další hrady, z rozhodnutí císaře Ferdinanda III. roku 1658 pobořen. Zanedlouho bylo zbořeno jeho opevnění, stavby vlastního hradu pak byly opuštěny a ponechány osudu. Během dalších let se o zkázu zbytků hradu zasloužili okolní obyvatelé, kteří používali kámen z hradu ke stavebním účelům. Kumburské panství drželi Šternberkové do roku 1710.

Tehdy hrad zakoupili Trautmannsdorfové. Roku 1840 se kníže Ferdinand snažil zdevastovaný Kumburk zabezpečit. Ze sklepů paláce nechal vyvézt sesuté zdivo. Už v této době byl Kumburk zejména díky širokému rozhledu oblíbeným cílem výletníků. Další pokusy o zabezpečení trosk hradu byly provedeny v letech 1939-41 Klubem českých turistů. Ti také opravili věž, vyčistili sklepy a vyzdili opěrnou zeď jádra hradu. V majetku knížat z Trautmannsdorfu zůstalo kumburské panství až do roku 1945, kdy jim bylo státem zkonfiskováno.

V dnešní době jsou dobře viditelné základy téměř všech staveb a opevnění. Hrad je obklopen třemi pevnými a silnými hradbami s baštovými věžemi, stojícími na pevné skále.

Příchozí vchází do areálu hradu současnou první hradní branou, která je součástí již zmiňovaného unikátního vnějšího dělostřeleckého opevnění. Tento hradební okruh nejenomže dále významně zvětšil obestavěnou plochu samotného hradu a posílil jeho obranyschopnost vůči stále dotěrnější a účinnější dělostřelbě, ale zároveň velmi efektně posunul místo možného prvního střetu s nepřítelem o dalších několik desítek metrů dále od jádra hradu.

Asi po 35 m prochází návštěvník troskami druhé hradní brány střežené torzem štíhlé, tzv. panenské věže. Tato stavba značně posilovala obranyschopnost tohoto vstupního prostoru. Spodní část této čistě obranné stavby sloužila i jako případné vězení.

Poslední hradní branou se vstupuje na prostranství, jemuž figuroval menší palác s uvažovanou vzosnou arkádou otevřenou do nádvoří. Pozůstatkem po tomto stavení je tzv. malý sklep a navazující plošina, na jejíž části byla před nedávnem vystavěna dřevěná budova Správy hradu. Z levé části se k původnímu středověkému paláci přimykala tzv. studniční věž chránící zdroj vody. Hloubka původní studny bývá některými badateli odhadována na 60 i více.

V jádru hradu se nachází torzo paláce a podzemní spízní sklepení. Tzv. velká věž s dřevěnou vyhlídkou nabízí panoramatický pohled do všech koutů českých zemí. Za optimálních podmínek jsou prý vidět i Alpy.

4.1.1.4 Sdružení pro záchranu hradu Kumburku, zapsaný spolek

Sdružení vzniklo v roce 1992 z podnětu několika nadšenců, kterým nebyl lhostejný osud Kumburku (i jiných památek). V témže roce bylo zaregistrováno u Ministerstva vnitra.

Náplní práce členů tohoto sdružení je především péče o hrad, ale také studium jeho historie, osvětová činnost a v neposlední řadě též ochrana přírody. Členové z vlastní iniciativy mapují a dokumentují i jiné historické památky a o svých zjištěních informují širokou veřejnost a příslušné Památkové ústavy. Sdružení je otevřeno všem lidem, kteří jsou schopni a ochotni věnovat svůj volný čas péči o kulturní dědictví.

Z počátku se činnost sdružení omezila hlavně na sběr a likvidaci odpadků a kácení náletových dřevin v areálu zříceniny a jejím blízkém okolí. V této době byl totiž hrad téměř celý porostlý bujnou vegetací, která mu sice dodávala romantický nádech, ale velmi

poškozovala dochované zbytky konstrukcí zdiva a halila celou zříceninu do zeleného roucha. V této době se jednalo o památku čtvrté kategorie neboli památku odsouzenou k zániku. Až do úspěšného vyjasnění majetkoprávních vztahů mělo sdružení svázané ruce. Kumburk nakonec připadl společně s nedalekým Bradlecem obci Syřenov.

V roce 2002 jsme započali s opravami vnějšího opevnění nasucho kladenými kameny. Do torza velké věže byla instalována dřevěná vyhlídková plošina. Navazujeme spolupráci i s podobnými spolky z celé ČR. Do popředí našeho badatelského zájmu se dostal i hrad Pařez v Prachovských skalách a pravidelně se věnujeme údržbě areál hradu Bradlec.

Sdružení spolupracuje s výchovnými ústavy pro mládež v Hostiném a v Bílé Třemešné. Jejich chovanci jezdí na Kumburk a vždy ochotně přikládají ruku k dílu

4.1.2 Slovenská republika

4.1.2.1 Hrad Čabrad'

V jižní části Banskobystrického kraje a na jihovýchodě okresu Krupina se nachází Přírodní rezervace Čabrad', v jejímž středu stojí pozůstatky z kdysi mohutného hradu stejného názvu. Konkrétně se rozprostírá na 48° 14' 36" severní šířky a 19° 6' 20" východní délky. Hrad leží na parcele č. 1401/3 o výměře 12.950 m², v katastrálním území Čabradský Vrbovok. Výhradním vlastníkem je obec Čabradský Vrbovok

Hrad Čabrad' je pod číslem 1087 evidován v Registru nemovitých Národních kulturních památek Slovenské republiky. Kulturní památkou byl vyhlášen 27. září 1963.

V krásném prostředí Krupinské planiny, nad hlubokým meandrem říčky Litava leží poměrně rozsáhlá zřícenina hradu Čabrad'. Stavitelé hradu využili strategickou polohu, ze třech stran chráněnou hlubokým zářezem meandru, která je přístupná jen po úzkém skalnatém hřebeni. Feudální sídlo i dnes, i když jen jako zřícenina, obohacuje vzhled přírody a tvoří charakteristickou přírodní dominantu.

„Tato oblast byla osídlená už od nejstarších dob, jak to dokazují nálezy keramiky z doby lužické kultury. Počátky tohoto hradu nejsou jasné. Jeho první dokumentovatelné období je spojené s rodem Huntovců, v jehož čele stál už od r. 995 velmož Hunt. Jako věrný kněz byl Hunt spojencem krále Štefana I. v dynastických bojích, které vyústili do

vzniku Uherska a přetvoření Huntova knížectví na královskou župu – Hontianský komitát,“ uvádí Maliniak.⁶¹

Pravděpodobně již ve 12. století stál ve zdejších údolí nad řekou Litava hrad, původně

Obrázek 6: Hrad Čabrad'

nazývaný Hrádek, brzy po té už ale nesl jméno Litava. Patrně to nebylo přímo na místě dnešní Čabradě, ale ve vedlejší ohybu říčky. Tento hrad zanikl zřejmě již ve 14. století, jak dosvědčují listiny, nazývající ho také „Pustá Litava“.

Na místě dnešní Čabradě je také zaznamenán hrad s názvem Litava, a to přibližně od 14. století, kde soupis majetku k hradu náležícím obsahuje unikátní zmínku o dvou hradech. Hrad Litava a další, zničený hrad, nazývaný také Litava. Právě tato zmínka podnítila rozsáhlé pátrání, jehož výsledkem bylo objevení původního hradu.

O hrad se od samého začátku vedly spory, ať už mezi příbuznými, nebo jej dobyl a zabral někdo cizí. Proto často měnil majitele. Byl centrem poměrně rozsáhlého panství, které se v průběhu dějin velmi neměnilo. Patřilo k němu přibližně 25 vesnic a 6 mýtnic.

V roce 1462 hrad přechází do majetku panovníka. Z tohoto období se zachoval předsunutý tábor na protilehlém kopci. Ze stejného roku pochází také listina, kde je prvně použito pojmenování hrad Čabrad' – „castrum Chabrad“. Před rokem 1467 hrad získal do vlastnictví šlechtic Damián Horváth. Roku 1475 se Eufrozína, vdova po Damiánovi Horváthovi, provdala za Ladislava Balašu a v následujícím roce se spolu se švagrem Peterem Horváthem dělili o hradní majetek.

Hrad v roce 1476 vypadal takto: „V baště byla místnost pekařova. V hradní věži se nacházel velký sál, dvě komory a dva sklepy. Na hradě byla i studna, fara, kuchyně, sklad mouky a jiných potravin a sýpka. Na boční straně hradu se nacházela další bašta. V baště

⁶¹ MALINIÁK, Pavol. Historie hradu Čabrad'. *Združenie RONDEL - záchrana hradu Čabrad'* [online]. 25. ledna 2012 [cit. 2013-08-20]. Dostupné z: <http://www.rondel.sk/hrad/historia.html>

nad bránou u příkopu bydlel kovář a v přízemí byly stáje. V podhradí se nacházely včelíny. Hradní panství sestávalo z 26 zboží, které tvořilo 272 usedlostí,“ popisuje Loydl.⁶²

V 16. století hrad opět rychle měnil majitele. Svatbou chorvatského šlechtice Jána Krušiča s Katarínou Pálfyovou začíná období, během kterého hrad i panství pocítilo přítomnost Tureckých vojsk. Krušič, který se stal velitelem hradu, ubránil Čabrad' před tureckými útoky dokonce opakovaně. Po smrti Jána Krušiča v roce 1582 získal hrad prostřednictvím svatby s vdovou Katarínou Štefan Ilešházy. Další práce na opevnění a rozšíření hradu se začali roku 1585 pod vedením italského experta na stavbu pevností Giulia Ferrariho.

Hrad byl zesílený moderním vnějším opevněním s mocnými dělostřeleckými bastiony. Proto, i když ho Turci napadli, odolal. Čabrad' tak přispěla k záchraně hornických měst před tureckým útokem.

V roce 1622 získal hrad Peter Kohári. V majetku tohoto významného rodu byla Čabrad' potom až do svého zániku v roce 1812, kdy ji poslední mužský potomek František Jozef cíleně podpálil, protože nechtěl financovat náročnou údržbu. Hrad však tehdy byl už jen chátrajícím letním sídlem, protože panstvo bydlelo v pohodlném zámku ve Svatém Antonínovi. Život v údolí však pokračoval až do poloviny 60. let dvacátého století, kdy definitivně odcházejí poslední obyvatelé vesnice pod hradem. Od té doby úplně opuštěný hrad chátral a zarůstal vegetací.

Už několik generací dobrovolníků se snaží o jeho záchranu. Hrad je nejen kulturní památkou, ale i centrem přírodní rezervace a tak snaha o jeho záchranu má i jiný rozměr – citlivou péčí o hrad se zároveň vytvářejí a zlepšují podmínky pro život plazů, kteří tu mají svůj domov.

Hrad, ponechaný svému osudu pomalu obsadili noví obyvatelé – plazy. Našli tu svůj domov, útočiště a dostatek slunce. To bylo také důvodem pro vyhlášení Chráněného naleziště (CHN) Čabradský hradný vrch v roce 1967 s následnou úpravou a rozšířením

⁶² LOYDL, Albert. Prameny hradu Čabrad'. In: *IV. konference Památková péče v občanské společnosti Trosky 2007: sborník příspěvků*. Turnov: Os. Ochrana Klokočských skal, 2007, s. 65.

roku 1984. V současnosti je hrad v kategorii Přírodní rezervace s 5. stupněm ochrany v územní působnosti CHKO Štiavnické vrchy.

Bez údržby hrad ale postupně stále více zarůstal náletovou vegetací, čímž docházelo k zhoršení životních podmínek plazů. To vyvolalo sérii opatření a vypracování individuálního režimu ochrany.

V polovině šedesátých let místní předseda MNV Ján Chudý v Čabradskom Vrbovku vyvíjel snahy o záchranu hradu a ochranu plazů, před jejich násilným odchytem a přemístěním. Spolu s několika aktivisty Jozefem Hudcem z Dolného Badína a Jánem Valčokem zorganizovali odstranění vzrostlého

Obrázek 7: Ještěřice zelená

porostu na hradě a na přístupové cestě k němu. Odchodem Jána Chudého z Čabradského Vrbovka v roce 1969 přestávají na hradě aktivity a hrad zase zarůstá náletovou vegetací.

4.1.2.2 Združenie RONDEL

V roce 1987 se z iniciativy místní Základní organizace Slovenského svazu ochránců přírody a krajiny (ZO SZOPK) v Čabradskom Vrbovku konala první brigáda s těžbou vzrostlého stromového porostu v areálu hradu.

V březnu roku 1988 se konala brigáda s účastí 18 lidí, z kterých se později začali formovat Přátelé Hadího údolí. Na další brigádě v prosinci 1988 byla navázána spolupráce se ZO SZOPK Krupina (Ďuso Kasar). V dalších letech se brigády konali v zásadě dvakrát do roka v jarním a podzimním termínu, tedy mimo vegetační období. Zaměřené byli hlavně na kácení náletových dřevin v areálu hradu jako centra chráněného území, ale i na budování úkrytů pro plazy na hradě a v podhradí.

Albert „Bacil“ Loydl vzpomíná na počátek devadesátých let: „Přátelé Hadího údolí v letech 1990 – 1991 existovali jako Klub Stromu života. Jinak to bylo volné sdružení trampů, turistů, ochránců a jiných, seskupené okolo Trampské osady Hadí údolí. Počet

členů se pohyboval okolo 50, avšak za roky působení se aktivit, především brigád v Hadím údolí, zúčastnilo několik stovek lidí.“⁶³

Začátkem devadesátých let se obec Čabradský Vrbovok pustila do rekonstrukce První vstupní brány s opevněním Prvního nádvoří. Zdi byly nově vyspárovány a jejich koruny byly zpevněny. Potom se rekonstrukce zase na čas zastavili.

V letech 1995 – 1996 nastal útlum až přerušeni brigádnických aktivit zaměřených na odstraňování náletové vegetace. Pracně vyčištěný hrad znovu pokryla neproniknutelná džungle.

V roce 1997 se znovu rozběhli konzervační práce pod vedením obce – zakonzervovala se část interiéru přístavby Druhé vstupní brány, přičemž se také realizoval archeologický výzkum. Brigádníci, kteří se výzkumu zúčastnili, po večerech s mačetou prosekávali chodník do horního hradu, aby poznali hrad. Trvalo jim dva týdny, než se tam vůbec dostali. V následujícím roce se realizovala jedna archeologická sonda v První baště a v roce 1999 zase v prostoru Druhé bašty.

Neutěšený stav hradu spojil síly těchto brigádníků a kamarádů z T. O. Hadí údolí a 17. listopadu 1999 společně obnovili tradici brigád zaměřených na odstraňování náletové vegetace.

V květnu roku 2000 vzniklo sdružení Rondel založené na záchranu hradu Čabrad'. Protože hrozila destrukce klenby průjezdu brány, byla sdružením vypracovaná studie obnovy. Ta posloužila v roce 2002 jako podklad pro žádost obce o grant, díky kterému se rozběhla rekonstrukce zničené brány. Obec dozdila chybějící zdivo brány a části štítové stěny, sdružení zase v rámci experimentu vytesalo kamenné kvádry do nároží. V listopadu 2002 se osadila jehlanová střecha na bránu. Památkovým úřadem byl určený druh použité krytiny – Cembrit grafitové barvy.

Rok 2006 byl rokem starostí – vandalové nejprve kameny rozbili křehkou krytinu a následná vichřice strhla část krytiny z nároží. Po provizorních opravách se rozběhly práce

⁶³ LOYDL, Albert. Hrad Čabrad' a historie jeho záchranu. In: *VIII. konference Památková péče v občanské společnosti Trosky 2011: sborník příspěvků*. Turnov: Os. Ochrana Klokočských skal, 2011.

na projektu obnovy – na základě zkušeností se zvolila jiná, nerozbitná krytina a strmější sklon střechy.

V dalších letech se postupně spárovaly další rozpadající se zdi a klenby oken. Opravovala se také sýpka a hlavní věž v horním hradě.

„Kdo nezažil překonávání těžkých překážek, kterým jsou vystavení všichni dobrovolníci snažící se o záchranu hradů, neuvěří a nebude chápat naši radost z každého drobného úspěchu. Vždyť nekonečný boj proti bující vegetaci či hromadě sutin a kamenů, (...) a nepohodlí už odradilo nepočítané množství nadšenců. Proto všechna čest těm, kteří vytrvali a opakovaně se na hrad vracejí. Odměnou za všechno to strádání je krásný pohled na hrad, který je stále obývaný množstvím nádherných ještěřiček a užovek, něžně se plazících po jeho nádvořích.“ podotýká Loydl.

4.1.2.3 Hrad Lietava

Několik málo kilometrů jihozápadně od Krajského města Žilina začíná Chráněná krajinná oblast Súľovské skály, na jejichž východním okraji se tyčí hrad Lietava. Nachází se na 49° 9' 37" severní šířky a 18° 41' 3" východní délky. Areál hradu leží na parcele č. 1243/3 o výměře 10.644 m² v katastrálním území Lietava. Vlastníkem hradu je samo sdružení na záchranu Lietavského hradu. Ovšem pozemek, na kterém hrad stojí, vlastní místní Lesnické a honební společenstvo.

Lietava byla dne 5. listopadu 1963 vyhlášena kulturní památkou a pod číslem 1352 byla zapsána v Registru nemovitých Národních kulturních památek Slovenské republiky.

Impozantní zřícenina se rozkládá na okraji skalního útesu. Hrad se skládá z jádra a tří předhradí. Jádro hradu tvoří torzo hranolové obytné věže na nejvyšším výběžku a přilehlá rozsáhlá budova hradního paláce. Hradní věž je dnes kompaktně zachována do výšky tří podlaží. Nejvíce porušenou částí jsou koruny zdiva a část jihovýchodního nároží, které je odděleno svislou trhlinou. Další vážnou poruchu představuje okno na západní straně třetího podlaží se silně poškozeným záklenkem. Nad ním je vypadlý celý blok původního zdiva v místě staršího středověkého okna. Severně od věže se rozkládá rozsáhlá stavba hradního paláce.

Z budovy, téměř intaktní, stojí vnější obvodové stěny, vymežující nepravidelný oválný půdorys zachovaný až po úroveň původní atiky. V severozápadní části, v blízkosti

napojení paláce na pozdně gotickou Podkovovitou baštu, začíná rozsáhlá destrukce zdí, která se táhne až po ukončení východního traktu s kaplí. V místě vylomení stěny se zachoval částečně narušený okenní otvor s poškozeným kamenným ostěním. Jižní úsek obou obvodových zdí paláce je v místě napojení na věž výrazně vykloněný ze svislé osy. Na východní straně palác ukončuje nižší trakt s původní hradní kaplí. Dobře zachovalá jižní zeď je narušena rozpadem okenních otvorů, ohrožené jsou i poslední zachované zbytky pozdně okenních ostění. Na severozápadní straně na komplex horního hradu navazuje rozsáhlé pozdně gotické předhradí přibližně trojúhelníkového půdorysu. Na severovýchodní straně předhradí opevnění zesilují dvě mohutné bašty. Severní nárožní bašta stojí stejně v původní výši. Na vnější straně dodatečně zpevněná masivní plentou, která má místy plošně rozpadlý líc. Rozklad líce místy přešel do destrukce dělových střílen horního podlaží.⁶⁴

Obrázek 8: Hrad Lietava

V hradbě je zakomponována nakoso postavená hranolová věž bývalé vstupní brány. Stavba se zachovala kompaktně, téměř v původní výši. Výraznější destrukce se projevují pouze na vnějších tvářích jižní a východní stěny. Na jižní straně ukončuje předhradí mohutná hmota pozdně gotické obytné věže. Její kompaktně zachované zdi jsou porušeny jen rozpadem renesančních střílen v úrovni posledního podlaží a výpadkům části klenby arkýře na východní straně. Vnitřní zástavbu předhradí tvoří obytné budovy na jižní straně a hospodářské stavby přiložené k severovýchodní hradbě.

Hospodářské budovy při severovýchodní hradbě jsou zcela destruované, nad terénem jsou čitelné jen nepatrné zbytky nádvorní stěny. Vnější opevnění patří k nejvýrazněji narušeným částem hradního areálu. V jeho jihozápadním čele stojí bastion, jehož obvodové zdi jsou masivně poškozené plošným rozpadem tváře. Na bastion navazuje budova první hradní brány, která výrazně utrpěla destrukcemi za poslední půlstoletí. V důsledku rozpadu střílen předhradí došlo k úplné destrukci části zdiv 2. a 3. podlaží, ale i dodnes stojící části jsou oslabené v důsledku rozkladu záklenků portálu a střílen.

⁶⁴ Lietava hrad. *Obnova.sk* [online]. © 2001 - 2013 [cit. 2013-09-05]. Dostupné z: <http://www.obnova.sk/pamiatka/lietava-hrad>

Obvodové hradby na severozápadní a severovýchodní straně jsou narušeny rozpadem soklové části vnějšího líce a část jejich úseků je zcela destruovaná. Polygonální nárožní bastion má podobně jako hradby spadané rozsáhlé plochy vnějšího líce zdiva. V prostoru předhradí v návaznosti na bývalou pozdně gotickou bránu stojí fragment polokruhové bašty. Z ní stojí jen torzo v severní části jejího obvodového pláště s částí střílny. V blízkosti severní nárožní bašty prvního předhradí stojí zbytek druhé hradní brány v podobě části zdi se zbytky původních střílen.

Lietavský hrad patřil do soustavy Povážských hradů, budovaných za účelem posílení obrany severní části království. Vznik hradu historici předpokládají v průběhu 2. poloviny 13. století, kdy okolní území získal rod Balašovců.

Prvotní stavbou je subtilní hranolová obytná věž, situovaná na nejvyšším bodě hradního areálu. Pravděpodobně hned po té následovalo zesílení opěrnými pilíři a na níže položené skalní plošině severně od věže vzniklo opevnění, vymezující nepravidelné nádvoří. Na počátku 14. století se hrad stal majetkem Matúše Čáka Trenčinského a tvořil středisko jeho provincie.⁶⁵

Od roku 1360 byl majetkem zemského soudce Štěpána Bebeka a jeho syna. Výsledkem jejich stavebních aktivit byl vznik obytné stavby na východním výběžku a její propojení s původním hradem. Pravděpodobně ještě za vlády Bebekovců vzniká i výstavní třípodlažní palác na jihovýchodním okraji skály, který pohltil část původního opevnění. Jeho součástí byla i nová vstupní brána do horního hradu s průjezdem do nádvoří.

Od roku 1474 byla Lietava v majetku Pavla Knižiho. Knižiho přestavba je vrcholem vývoje středověkého vývoje hradu. Pro své potřeby adaptoval budovy původního jádra hradu a vystavěl i nové vnější opevnění. Předhradí obklopilo původní hrad na přístupné severní a západní straně, jeho hradby zesilovala masivní podkovovitá věž, severozápadní nárožní bašta a hranolová věžová brána, které byly vybaveny klíčovými stílnami. Jižní čelo nově postaveného předhradí zabírala hranolová obytná věž se samostatným schodišťovým přístavkem, arkýřem a Prevelt. Vstup do hradu vedl přes předbránu a hranolovou věžovou bránu, situovanou nakoso v opevnění předhradí.

⁶⁵ Lietava hrad. *Obnova.sk* [online]. © 2001 - 2013 [cit. 2013-09-05]. Dostupné z: <http://www.obnova.sk/pamiatka/lietava-hrad>

K významnějším majitelům hradu na prahu novověku patřily Kostkovci, kteří postavili hospodářské budovy v jižní části předhradí při Knižihy obytné věži, hradní kapli a mohutný rondel na východní straně. Od poloviny 16. století vládli na Lietavě Thurzovci, kteří vlastnili hrad s panstvím až do 17. století. František Thurzo věnoval pozornost

Obrázek 9: Pohled na Kinížiho palác

opevňování hradu a hrad pomocí italských mistrů přestavěl v renesančním slohu. Mezi mistry se uvádějí Antonio a Santi, kteří jsou autoři výtvarné výzdoby fasád i interiérů.

Po roce 1550 se datuje rozsáhlá přestavba horního hradu, jejímž výsledkem bylo jeho sjednocení do výstavního paláce, vybaveného novými arkýři. Výškově sjednocený komplex paláce ukončovala pod střechou atika s průběžnou obloučkovou římsou. Přestavbě hradu věnoval pozornost také syn Juraj Thurzo, zaměstnávající kameníka Andreje Bocabellu. V době stavovských povstání byl spolehlivým úložištěm cenností a rodinných archivů. Po smrti Jurajova syna Imricha v roce 1621 se panství spojilo s oravským v jeden komposesorát. Zesilování vnějšího opevnění Thurzovců přineslo výstavbu nového okruhu vnějšího opevnění na severní a západní straně s novou vstupní branou, přestavbu severozápadní nárožní bašty a přesměrování přístupu do hradu. Vývoj hradu uzavírá výstavba masivního polygonálního dělostřeleckého bastionu v severozápadním opevnění.⁶⁶

Rozdělením majetku se hrad stal vlastnictvím více rodin, což oslabilo zájem o jeho údržbu. Hrad již na sklonku 17. století sloužil jen jako skladiště obilí. Během povstání Františka Rákocziho II. byl obsazen a opravován povstalci. Na počátku 18. století byl hrad již bez mobiliáře a zůstal v něm jen archiv. Koncem století se pomalu změnil na zříceninu a od té doby nebyl opravovaný a ani konzervovaný.

⁶⁶ Majitelé Lietavy. *Združenie na záchranu Lietavského hradu* [online]. 2013 [cit. 2013-09-05]. Dostupné z: http://www.hradlietava.sk/historia/historia_VII.html

4.1.2.4 Združenie na záchranu Lietavského hradu

Lietavský hrad je unikátom nejen ze slovenského pohľadu, ale i v rámci celej strednej Evropy. Práve na jeho zachovanie vzniklo dňa 20. srpna 1999 Sdruženie na záchranu Lietavského hradu, zaregistrovaním u Ministerstva vnútra Slovenskej republiky.

Sdruženie pracuje ako propagačné, organizačné a informačné centrum. Je samostatnou právnickou osobou, má neziskový charakter. To znamená, že všetci členovia sdruženia pracujú dobrovoľne bez nároku na finančnú odmenu, pokiaľ nejsou zároveň zamestnancom. Ďaký poloze hradu a dobrému spojeniu má toto sdruženie i medzinárodný prvok, pretože jeho členy jsou i občania Českej republiky.

Hlavným cieľom občianskeho sdruženia se stala záchrana, konzervácia a čiastočná obnova zručenin hradu, aby bylo možné ho využívať ako turistickú atrakciu a obrovský zdroj poznání našej minulosti.

V letech 1999 až 2002 se podařilo majetkově uspořádat objekt hradu tak, že už v červnu 2003 bylo možné spustit konkrétní stavební činnost, kterou se začal na hradě projekt směřující k zachování památky pro budoucí generace.

Stavební činnost od roku 2004 do roku 2012 probíhala i formou umělecko-řemeslných workshopů, v rámci kterých byl vytvořený stabilní kolektiv poloprofesionálních řemeslníků.

V roce 2013 se sdruženie poprvé stalo zamestnavatelem a v rámci finanční podpory z Evropského sociálního fondu a Ministerstva kultury Slovenskej republiky zamestnalo na hradě na šest měsíců od června do listopadu devět nezamestnaných. Část nezamestnaných navíc tvořili členovia sdruženia a tak se zbylý kolektiv velmi rychle naučil jak má na hradě pracovní činnost probíhat tak, aby její výsledky byly smysluplné. Sdruženie se tímto krokem stalo součástí úspěšné rodiny hradních kolektivů, které už několik let mají své zamestnance a úspěšně a efektivně pomáhají k zachování hradů – kulturnímu dědictví našich předků.

4.2 Charakteristika vybraných subjektů

V následující části jsou zobrazena vybraná statistická a účetní data, jejichž uvedení má za cíl charakterizovat dané neziskové organizace. Data jsou doplněna o komentáře, které pomáhají vysvětlovat pravděpodobné důvody jejich hodnoty. Vybraná data jsou následně využita ke vzájemnému srovnání organizací.

Všechna data jsou za jednotlivé roky v období od roku 2009 do roku 2013 a byla získána z účetnictví výročních zpráv nebo expertním odhadem. Účetní data slovenských organizací byla převedena pevným kurzem CZK 27,- / EUR, neboť se jedná úroveň, kterou se snaží Česká národní banka udržovat.

4.2.1 Ochrana Klokočských skal

Prvními statistickými údaji, které práce dokumentuje, je velikost členské základny, počet dobrovolnických pracovních akcí a celkový počet všech dobrovolníků, kteří se těchto akcí zúčastnili během celého roku, tedy účast na další akci se započítává znovu.

Tabulka 1: Ochrana Klokočských skal - dobrovolníci

	2009	2010	2011	2012	2013
Počet členů	11	12	11	14	16
Počet dobrovolnických akcí	4	5	5	5	6
Počet dobrovolníků	80	130	125	180	210

Zdroj: vlastní zpracování

Jak je vidět počet dobrovolníků účastnících se pracovních akcí na Rotštejně roste. A dobrovolníci, kteří ačkoli nejsou členy spolku, se rádi vracejí. Náplní těchto akcí nejčastěji bývá úklid Přírodní rezervace Klokočské skály a okolí areálu hradu.

Dalším údajem je návštěvnost (tj. počet návštěvníků) hradu v běžné otevírací době a návštěvnost akcí (kulturních, vzdělávacích, apod.), které jsou zde pořádány.

Tabulka 2: Ochrana Klokočských skal - návštěvnost

	2009	2010	2011	2012	2013
Počet akcí	9	10	11	11	12
Návštěvnost akcí	1500	1700	2000	1800	2000
Návštěvnost mimo akce	10486	8194	11145	11239	7998
Celková návštěvnost	11986	9894	13145	13039	9998

Zdroj: vlastní zpracování

V předchozí tabulce je dobře vidět, jak počasí na zříceninách ovlivňuje návštěvnost. V meziročním srovnání let 2012 a 2013 je zaznamenán pokles o více než 3.000 návštěvníků. To bylo především způsobeno bezpečnostním opatřením, které ukládá památku za deště uzavřít.

Následující údaje jsou z oblasti financování neziskové organizace. Jedná se o počty podaných žádostí o granty a dotace, počty získaných grantů, jejich výše, počty získaných sponzorských darů od firem, sponzorských darů od jiných subjektů a jejich výše.

Tabulka 3: Ochrana Klokočských skal - granty a dary

	2009	2010	2011	2012	2013
Počet podaných žádostí o granty	2	2	3	2	2
Počet získaných grantů	1	1	3	1	1
Výše získaných grantů (Kč)	75843	34876	84290	23600	15980
Počet sponzorských darů – firmy	0	0	0	0	0
Počet sponzorských darů – jiní	0	0	0	0	0
Výše sponzorských darů (Kč)	0	0	0	0	0

Zdroj: vlastní zpracování

Jak je možné vidět, Ochrana Klokočských skal vůbec nezískává peníze ze sponzorských darů. Navíc granty jsou většinou získané na konání konkrétní akce pro veřejnost a nelze z nich hradit obnovu památky. Většinu příjmů tedy tvoří výnosy ze vstupného na hrad Rotštejn a tržby z prodeje suvenýrů.

V následující tabulce jsou uvedeny celkové příjmy, celkové výdaje a výsledek hospodaření Ochrany Klokočských skal za jednotlivé roky. Hodnoty jsou uváděny v tisících Kč a jsou zaokrouhleny podle zásad matematiky.

Tabulka 4: Ochrana Klokočských skal - hospodaření

	2009	2010	2011	2012	2013
Celkové příjmy	283	226	331	339	315
Celkové výdaje	287	233	310	356	309
Výsledek hospodaření	-4	-7	21	-17	6

Zdroj: vlastní zpracování

Ochrana Klokočských skal zapsaný spolek se v úhrnu let pohybuje v okolí vyrovnaného hospodaření.

4.2.2 Sdružení pro záchranu hradu Kumburku, zapsaný spolek

Další organizací je spolek z hradu Kumburk. Ten oproti spolku z Rotštejna organizuje dvojnásobek dobrovolnických pracovních akcí. Navíc na některých z nich spolupracuje s výchovnými zařízeními, které vysílají na danou akci vždy celou skupinu dobrovolníků.

Tabulka 5: Sdružení pro záchranu hradu Kumburku - dobrovolníci

	2009	2010	2011	2012	2013
Počet členů	12	13	12	12	14
Počet dobrovolnických akcí	10	11	11	11	12
Počet dobrovolníků	120	210	200	200	250

Zdroj: vlastní zpracování

Hrad Kumburk je veřejnosti celoročně volně přístupný, a proto jsou počty návštěvníků stanoveny odborným odhadem. Na těchto údajích je vidět vzrůstající zájem návštěvníků o méně známá turistická místa.

Tabulka 6: Sdružení pro záchranu hradu Kumburku - návštěvnost

	2009	2010	2011	2012	2013
Počet akcí	2	2	2	3	3
Návštěvnost akcí	250	250	270	350	370
Návštěvnost mimo akce	1800	1800	2100	2800	3000
Celková návštěvnost	2050	2050	2370	3150	3370

Zdroj: vlastní zpracování

Kumburský spolek nezískává žádné finanční prostředky ze sponzorských darů. Hlavní příjmy jsou tak granty, které podává prostřednictvím obce (majitele hradu) a které jsou vázány na konkrétní projekty oprav hradu.

Tabulka 7: Sdružení pro záchranu hradu Kumburku - granty a dary

	2009	2010	2011	2012	2013
Počet podaných žádostí o granty	3	3	4	4	4
Počet získaných grantů	3	2	3	4	4
Výše získaných grantů (Kč)	450000	390000	410000	450000	475000
Počet sponzorských darů – firmy	0	0	0	0	0
Počet sponzorských darů – jiní	0	0	0	0	0
Výše sponzorských darů (Kč)	0	0	0	0	0

Zdroj: vlastní zpracování

Příjmy spolku jsou účelově vázané granty a dotace a ve velmi malé míře pak tržby z prodeje suvenýrů a dobrovolné vstupné.

Tabulka 8: Sdružení pro záchranu hradu Kumburku - hospodaření

	2009	2010	2011	2012	2013
Celkové příjmy	458	406	432	479	505
Celkové výdaje	456	410	419	486	497
Výsledek hospodaření	2	-4	13	-7	8

Zdroj: vlastní zpracování

Protože přijaté granty jsou pevně určeny na konkrétní projekt, jsou celé vyčerpány, a proto ve výsledku hospodaření nehrají příliš velkou roli. Více jsou rozhodující ostatní výdaje, které se nedají zahrnout do obnovy hradu. Přesto se však Sdružení pro záchranu hradu Kumburku drží v průběhu let v okolí vyrovnaného rozpočtu.

4.2.3 Združenie RONDEL

Následující organizací je Združenie RONDEL, působící na hradě Čabrad'. Dobrovolnické akce, které se zde pořádají, jsou většinou v letních měsících vícedenní setkání, jako jsou např. workcampy nebo praxe studentů historie, stavitelství či archeologie.

Tabulka 9: Združenie RONDEL - dobrovolníci

	2009	2010	2011	2012	2013
Počet členů	12	12	13	12	12
Počet dobrovolnických akcí	9	8	6	10	9
Počet dobrovolníků	129	175	160	174	167

Zdroj: vlastní zpracování

Vzhledem k odlehlosti hradu Čabrad' od nejbližšího sídla je stížená přístupnost. Přestože je hrad celoročně přístupný, jeho lokalita ke zvýšení návštěvnosti rozhodně nepomáhá. Sdružení Rondel se zatím věnuje pouze jeho údržbě a postupným opravám a nepořádá žádné akce pro veřejnost.

Tabulka 10: Združenie RONDEL - návštěvnost

	2009	2010	2011	2012	2013
Počet akcí	0	0	0	0	0
Návštěvnost akcí	0	0	0	0	0
Návštěvnost mimo akce	800	900	1000	1000	1500
Celková návštěvnost	800	900	1000	1000	1500

Zdroj: vlastní zpracování

Jak je vidět v následující tabulce úspěšnost sdružení Rondel v žádostech o granty je nestálá. Granty, které se podařilo získat, byly určeny na konkrétní projekt obnovy a na konkrétní dobrovolnické aktivity – letní workcamp.

Tabulka 11: Združenie RONDEL - granty a dary

	2009	2010	2011	2012	2013
Počet podaných žádostí o granty	3	2	2	1	2
Počet získaných grantů	0	1	0	1	2
Výše získaných grantů (Kč)	0	25620	0	21600	56956
Počet sponzorských darů – firmy	0	0	0	0	0
Počet sponzorských darů – jiní	10	7	9	8	8
Výše sponzorských darů (Kč)	66898	35250	39185	38102	40532

Zdroj: vlastní zpracování

Kvůli malým úspěchům s granty, získává Rondel svou hlavní část příjmů ze sponzorských darů od nepodnikatelských subjektů. Převážná část těchto „sponzorských“ darů je z tzv. „2%“. Fyzické i právnické osoby mohou na Slovensku každoročně poukázat určité procento ze své daně z příjmů ve prospěch nevládních neziskových organizací na realizaci veřejně prospěšných aktivit. Tímto způsobem získává Rondel většinu svých příjmů.

Tabulka 12: Združenie RONDEL - hospodaření

	2009	2010	2011	2012	2013
Celkové příjmy	67	61	39	60	97
Celkové výdaje	62	58	44	58	94
Výsledek hospodaření	5	3	-5	2	3

Zdroj: vlastní zpracování

Stejně jako předchozí organizace i Rondel se snaží držet svůj výsledek hospodaření a tedy svůj reálný rozpočet jako vyrovnaný.

4.2.4 Združenie na záchranu Lietavského hradu

Poslední organizací je Združenie na záchranu Lietavského hradu. Toto sdružení čerpá velkou výhodu ze své lokality poblíž krajského města – Žiliny – a ze všeobecného povědomí o hradě Lietava, jako jednoho z největších hradů na Slovensku.

Tabulka 13: Združenie na záchranu Lietavského hradu - dobrovolníci

	2009	2010	2011	2012	2013
Počet členů	22	25	23	23	24
Počet dobrovolnických akcí	18	19	18	20	22
Počet dobrovolníků	290	345	315	390	420

Zdroj: vlastní zpracování

Mnoho dobrovolnických akcí, které jsou na Lietavě pořádány, jsou skupinové návštěvy dobrovolníků, domluvené na konkrétní činnost. Jako příklad lze uvést skupiny dobrovolníků z řad skautů nebo ze žilinských společností v rámci společenské odpovědnosti firem. Ty vysílají své zaměstnance pomáhat na Lietavu, místo aby byli v zaměstnání, a přesto pobírají plnou mzdu.

Tabulka 14: Združenie na záchranu Lietavského hradu - návštěvnost

	2009	2010	2011	2012	2013
Počet akcí	3	3	3	4	4
Návštěvnost akcí	500	520	520	550	550
Návštěvnost mimo akce	4500	4500	4800	5000	5000
Celková návštěvnost	5000	5020	5320	5550	5550

Zdroj: vlastní zpracování

Na návštěvnosti je také vidět, že se Lietava snaží využívat svého kulturně-historického potenciálu. Díky blízkému krajskému městu je navíc vhodná jako výchozí bod pro celodenní výlety do CHKO Súľovské vrchy.

Tabulka 15: Združenie na záchranu Lietavského hradu - granty a dary

	2009	2010	2011	2012	2013
Počet podaných žádostí o granty	9	9	9	9	10
Počet získaných grantů	9	9	9	9	10
Výše získaných grantů (Kč)	1017261	921721	965249	1031303	1910633
Počet sponzorských darů – firmy	0	0	0	0	0
Počet sponzorských darů – jiní	36	75	68	84	92
Výše sponzorských darů (Kč)	253670	272700	269605	335803	394964

Zdroj: vlastní zpracování

Velikost a nadnárodní význam pomáhá Lietavě také při získávání grantů. Velký nárůst mezi roky 2012 a 2013 je způsoben zapojením Lietavy do projektu Ministerstva kultury Slovenské republiky, kdy je možné získat dotaci na zaměstnání odborných (zedník, kameník, apod.) a pomocných pracovníků z řad nezaměstnaných.

Tabulka 16: Zdruzenie na zachranu Lietavského hradu - hospodaření

	2009	2010	2011	2012	2013
Celkové příjmy	1271	1194	1235	1367	2306
Celkové výdaje	1237	1131	1243	1338	2304
Výsledek hospodaření	34	63	-8	29	2

Zdroj: vlastní zpracování

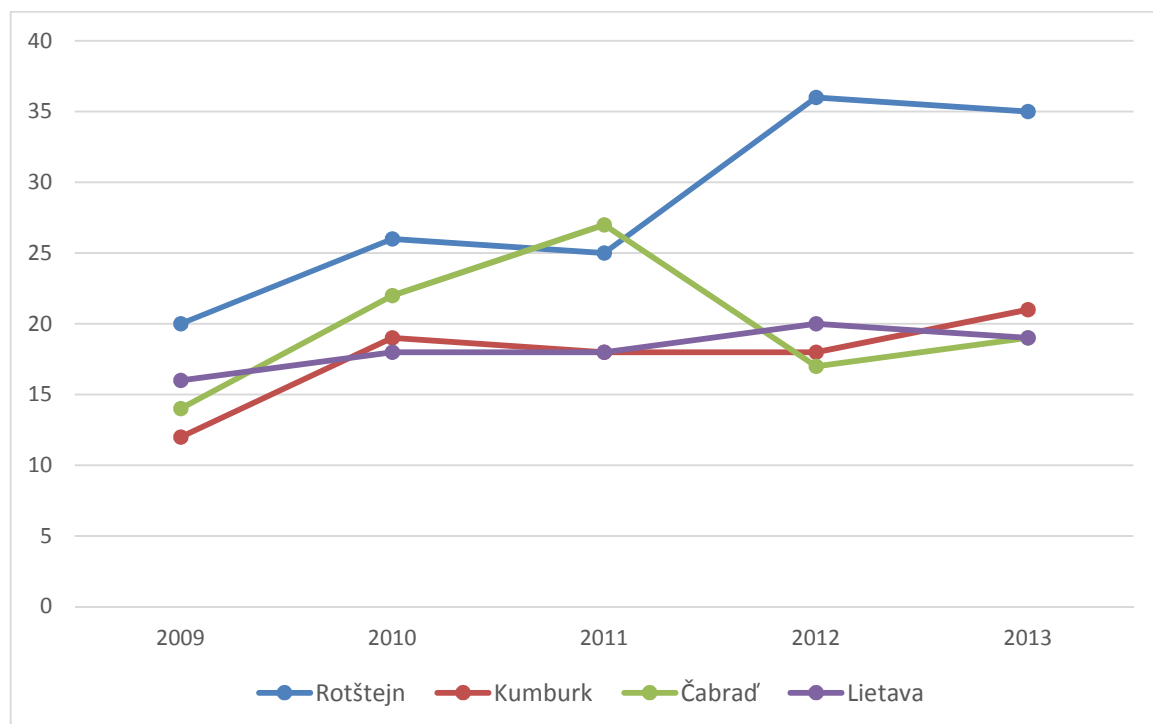
Stejně jako u sdružení Rondel i Lietavské sdružení získává peníze ze „2%“. Lietava díky tomu hospodaří s přebytkem. Díky ušetřeným penězům mohlo sdružení v loňském roce investovat do nákupu pásového vozíku na převážení sutě a stavebního materiálu.

4.3 Srovnání vybraných ukazatelů

Na následujících grafech je možné sledovat vývoj vybraných ukazatelů ve srovnání všech čtyř organizací.

4.3.1 Průměrný počet dobrovolníků, účastnících se akcí

Graf 2: Průměrný počet dobrovolníků, účastnících se akcí

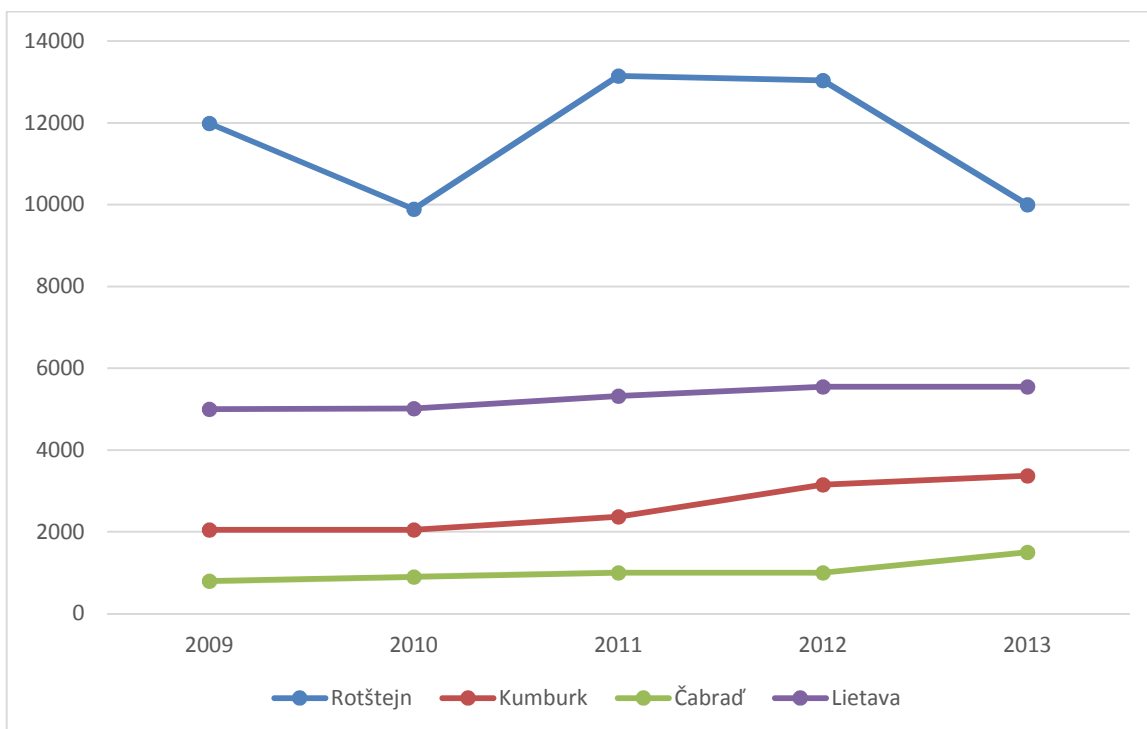

Zdroj: vlastní zpracování

V grafu vývoje průměrného počtu dobrovolníků, můžeme vidět, že ačkoli Rotštejn pořádá nejméně dobrovolnických akcí, účast na nich je především v posledních letech značně vysoká. Oproti tomu Lietava pořádá hodně akcí, ale pro menší skupiny dobrovolníků.

4.3.2 Celková návštěvnost památky

Graf 3: Celková návštěvnost památky

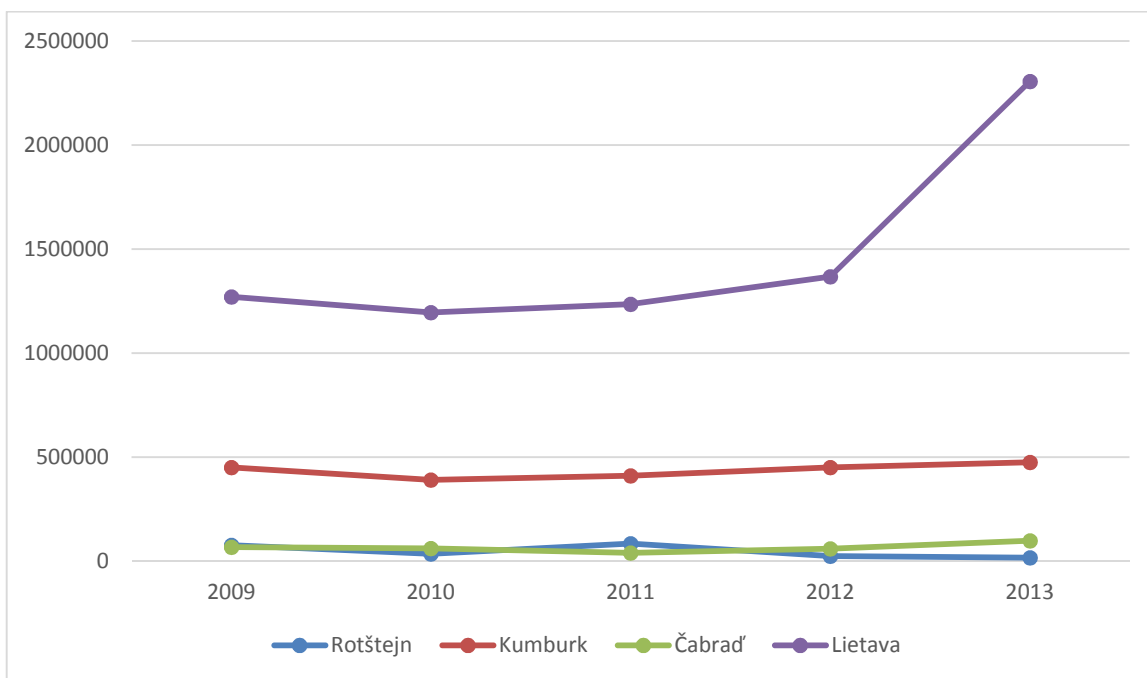

Zdroj: vlastní zpracování

Ve výše uvedeném grafu je možné pozorovat, že pouze Rotštejn je památka zaměřená na turistický provoz. Lietava má celkem vysoká čísla pouze díky výhodné poloze.

4.3.3 Celková výše získaných grantů, dotací a sponzorských darů

Graf 4: Celková výše získaných grantů, dotací a sponzorských darů

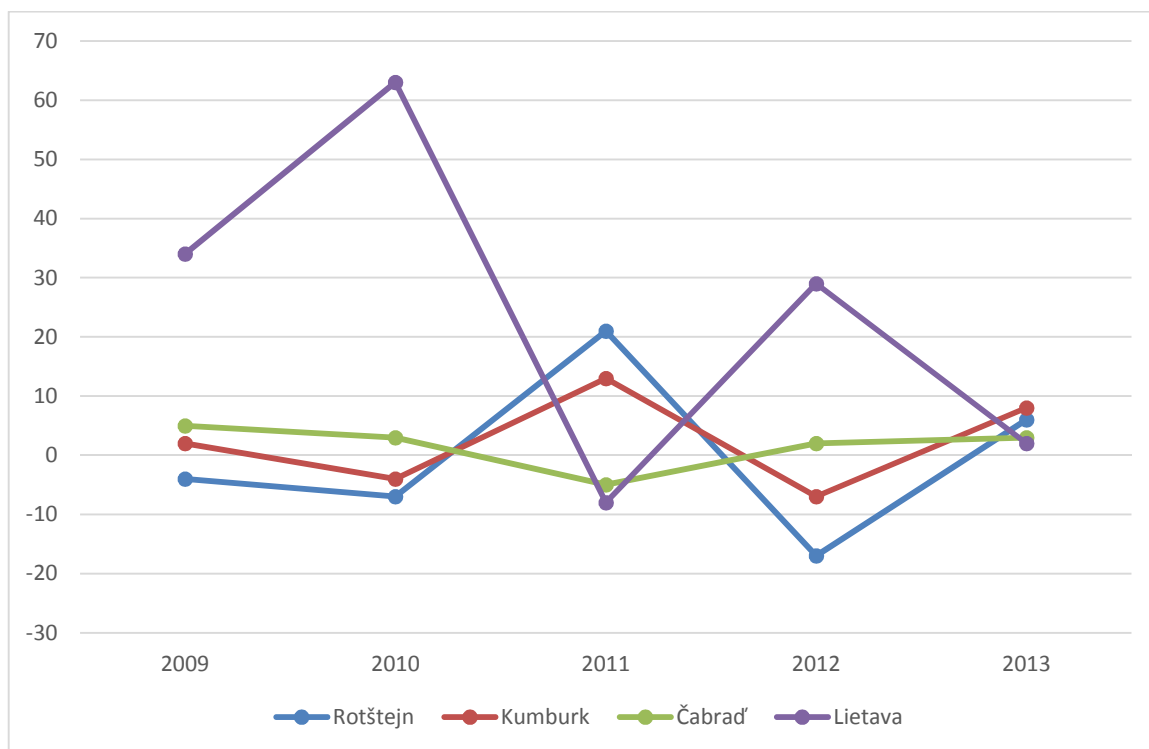

Zdroj: vlastní zpracování

Jak bylo řečeno již v textu, Lietava dokáže dobře využít svého kulturně historického potenciálu především při získávání grantů a dotací. To je vidět i ve srovnání s ostatními organizacemi.

4.3.4 Vývoj výsledku hospodaření

Graf 5: Vývoj výsledku hospodaření

Zdroj: vlastní zpracování

V tomto grafu můžeme vidět stabilitu fungování organizací. Sdružení na Čabradí a na Kumburku, lze označit za organizace s vyrovnaným hospodařením v delším horizontu. Lietavské sdružení má velice silné výkyvy, ale jeho ziskovost je na tolik vysoká, že mu to nedělá problémy. Nejproblematičtější z tohoto pohledu se tedy stává spolek starající se o hrad Rotštejn.

5 Závěr

Tato práce se zaměřovala především na zaznamenání fungování vybraných českých a slovenských neziskových organizací pečujících o kulturní dědictví. Jmenovitě se jednalo Ochrana Klokočských skal, z. s., Sdružení pro záchranu hradu Kumburku, z. s., Združenie RONDEL a Združenie na záchranu Lietavského hradu.

V praktické části byla uvedena charakteristika všech výše jmenovaných organizací, včetně vybraných statistických a účetních údajů. Na základě tyto údaje pak byly navzájem mezi organizacemi porovnány.

Ochrana Klokočských skal se zaměřuje na turistický provoz hradu, který však nestačí pokrýt veškeré nezbytné výdaje. Proto by se tato organizace měla snažit diverzifikovat zdroje, především získávat dotace či sponzorské dary.

Sdružení pro záchranu hradu Kumburku se věnuje převážně údržbě a opravám hradu, na což získává dostatek prostředků formou grantů. V případě zastavení těchto dotačních programů, ale přijde o velkou většinu svých zdrojů. Proto je také vhodné doporučit poohlédnutí se po dalších možných příjmech zvláště z oblasti sponzorských darů

Združenie RONDEL potřebuje především zvýšit všeobecné povědomí o hradu Čabrad' mezi veřejností. Vhodnou cestou by mohly být dobře propagované akce pro veřejnost.

Združenie na záchranu Lietavského hradu svůj potenciál využívá velice dobře. Na co by se však mohli zaměřit je zkvalitnění služeb pro turisty i mimo dobu konání akcí pro veřejnost. Jednou z možností je v turistické sezóně zajistit alespoň víkendovou průvodcovskou službu. Návštěvníci by to jistě ocenili.

Závěrem lze říci, že každá z organizací má svá specifika a silné a slabé stránky, kterých využívá k dosažení svého poslání.

6 Seznam použitých zdrojů

Literatura:

ANDERSON, Hugh Allen. *The chief: Ernest Thompson Seton and the changing West*. 1st ed. College Station: Texas A&M University Press, 1986. ISBN 08-909-6239-1.

BLAHOVÁ, Stanislava. Způsoby financování památkové péče. In: *IV. konference Památková péče v občanské společnosti Trosky 2007: sborník příspěvků*. Turnov: Os. Ochrana Klokočských skal, 2007, s. 79-82.

BROZMANOVÁ GREGOROVÁ, Alžbeta, MATULAYOVÁ, Tatiana, MRAČKOVÁ, Alžbeta, VAVRINČÍKOVÁ, Lenka, VLAŠIČOVÁ, Jana. *Dobrovolnictvo – keď pomoc baví a zábava pomáha*. Bratislava: ŠEVT, a. s., 2011. ISBN 978-80-8106-049-6.

DUBEN, Rostislav. *Neziskový sektor v ekonomice a společnosti*. Vyd. 1. Praha: Codex Bohemia, 1996, 373 s. ISBN 80-859-6319-1.

FRIČ, Pavol, POSPÍŠILOVÁ, Tereza. *Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století*. Praha: AGNES, 2010, 263 s. ISBN 978-80-903696-8-9.

HÁJKOVÁ, Alena. *Teoretické minimum: k úpravě poměrů občanských sdružení od účinnosti nového občanského zákoníku*. Praha: Česká rada dětí a mládeže, 2013.

HEŘMANOVÁ, Eva, CHROMÝ, Pavel. *Kulturní regiony a geografie kultury: kulturní realie a kultura v regionech Česka*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2009, 348 s. ISBN 978-80-7357-339-3.

HIRSCH, Miroslav, VAISTAUER, Martin, MAIEROVÁ, Markéta, ŠIMŮNEK, Tomáš. *Hrad Kumburk: Stručný vlastivědně-historický přehled*. II. nezměněné vydání. Sdružení pro záchranu hradu Kumburku, o. s., 2009.

HLUBUČKOVÁ, Hana. Občanské sdružení Ochrana Klokočských skal. In: *V. konference Památková péče v občanské společnosti Trosky 2008: sborník příspěvků*. Turnov: Os. Ochrana Klokočských skal, 2008.

HLUBUČKOVÁ, Hana. Rotštejn: hrad vytesaný do skály. *Brána památek: časopis o památkách a dění kolem nich*. Brno: Polypeje, občanské sdružení, 2006, číslo 1/2006, s. 24-25.

HLUBUČKOVÁ, Hana, RAJCSÁNYI, Ondřej. Památka jako středisko ekologické výchovy. In: *IV. konference Památková péče v občanské společnosti Trosky 2007: sborník příspěvků*. Turnov: Os. Ochrana Klokočských skal, 2007, s. 61.

HRDÝ, Ladislav, SOUKUP, Václav, VODÁKOVÁ, Alena. *Sociální a kulturní antropologie*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakl. a Sociologický ústav AV ČR, 1993, 157 p. ISBN 80-901-4241-9.

HURIKÁN, Bob. *Dějiny trampingu*. 2. upravené vyd. Praha: Novinář, 1990. ISBN 80-707-7432-0.

- IRČAN. Krvavý potlach. *Časopis Signál*. 6. dubna 1968, roč. 4, č. 14.
- KRŠKO, Jan. *Meziválečný trampingu na Rakovnicku*. Rakovník: Státní okresní archiv, 2008, 286 s. ISBN 978-80-86772-38-7.
- MATĚJŮ, Martin. Veřejný zájem a kulturní dědictví. In: *Soubor přednášek 12. konference Sdružení historických sídel Čech, Moravy a Slezska "Nemovitě kulturní dědictví - pozitivní faktor nebo přítěž ekonomického rozvoje": Kadaň, 23. až 25. května 2002*. 1. vyd. Praha: Sdružení historických sídel Čech, Moravy a Slezska, 2002, s. 80-81
- MERLÍČKOVÁ RŮŽIČKOVÁ, Růžena. *Neziskové organizace: vznik, účetnictví, daně*. 12. aktualizované vydání. Olomouc: ANAG, 2013, 263 s. Účetnictví. ISBN 978-80-7263-825-3.
- MOTL, Stanislav. Radování na šesti strunách pokračuje... In: HURIKÁN, Bob. *Dějiny trampingu*. 2. upravené vyd. Praha: Novinář, 1990, s. 250-253. ISBN 80-707-7432-0.
- LOYDL, Albert. Dobrovolník, student na praxi či pracovník na dohodu?. In: *X. konference Památková péče v občanské společnosti Trosky 2013: sborník příspěvků*. Turnov: Os. Ochrana Klokočských skal, 2013, s. 20-23.
- LOYDL, Albert. Hrad Čabrad' a historie jeho záchrany. In: *VIII. konference Památková péče v občanské společnosti Trosky 2011: sborník příspěvků*. Turnov: Os. Ochrana Klokočských skal, 2011.
- LOYDL, Albert. Prameny hradu Čabrad'. In: *IV. konference Památková péče v občanské společnosti Trosky 2007: sborník příspěvků*. Turnov: Os. Ochrana Klokočských skal, 2007, s. 65.
- PATOČKA, Jiří, HEŘMANOVÁ, Eva. *Lokální a regionální kultura v České republice: kulturní prostor, kulturní politika a kulturní dědictví*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2008, 199 s. ISBN 978-807-3573-478.
- PEK, Tomáš. *Stavební památky: specifika přípravy a financování jejich obnovy, údržby a provozu*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009, i-xiv, 15-214 s. ISBN 978-80-7357-462-8.
- REKTOŘÍK, Jaroslav et al. *Organizace neziskového sektoru: základy ekonomiky, teorie a řízení*. 3. aktualizované vydání. Praha: Ekopress, 2010, 188 s. ISBN 978-80-86929-54-5.
- STEJSKAL, Jan, KUVÍKOVÁ, Helena, MAŤÁTKOVÁ, Kateřina. *Neziskové organizace - vybrané problémy ekonomiky: se zaměřením na nestátní neziskové organizace*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, 169 s. ISBN 978-80-7357-973-9.
- ŠEDIVÝ, Marek, MEDLÍKOVÁ, Olga. *Úspěšná nezisková organizace*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2011, 155 s. ISBN 978-80-247-4041-6.
- ŠOJDROVÁ, Michaela. Dobrovolnictví za našimi hranicemi, příklady legislativní praxe. In: *Dobrovolnictví bez hranic: sborník konference*. Kroměříž: Klub UNESCO Kroměříž, 2007, s. 13-15.

TOŠNER, Jiří. Rehabilitace dobrovolnictví v Čechách – postavení dobrovolníků v české společnosti po roce 1989. In: *10 let rozvoje dobrovolnictví – rehabilitace občanských ctností: sborník konference*. Kroměříž: Klub UNESCO Kroměříž a HESTIA - Národní dobrovolnické centrum Praha, 2008, s. 42-44.

TOŠNER, Jiří, SOZANSKÁ, Olga. *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2006, 149 s. ISBN 80-736-7178-6.

ÚLOVEC, Jiří. *Ohrožené hrady, zámky a tvrze Čech*. 1. vyd. Praha: Libri, 2003, 503 s. ISBN 80-727-7099-3.

VALENČÍK, Michal. *Ohrožené památky: (kostely, kaple a kapličky v České republice)*. Vyd. 1. Praha: Baset, 2006, 293 s. ISBN 80-734-0082-0.

WAGNEROVÁ, Magdalena. *Tajemství zřícenin v Čechách a na Moravě*. Vyd. 1. Praha: Plot, 2011, s. 127. ISBN 978-80-7428-076-4.

WAIC, Marek, KÖSSL, Jiří. *Český tramping 1918-1945*. Liberec: Ruch, 1992, 114 s. ISBN 80-900-8357-9.

Zákony:

Česká republika

Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči.

Zákon č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Slovenská republika

Zákon č. 213/1997 Zb., o neziskových organizáciách poskytujúcich všeobecne prospešné služby.

Zákon č. 34/2002 Zb., o nadáciách a o zmene Občianskeho zákonníka v znení neskorších predpisov.

Internetové zdroje:

About World Heritage. *UNESCO World Heritage Centre* [online]. © 1992-2014 [cit. 2014-03-01]. Dostupné z: <http://whc.unesco.org/en/about/>

BALA, Liana, CIMBÁL Václav, MATĚJŮ Martin, MRÁZOVÁ Gabriela, SLAVÍKOVÁ Zdena, SOUKUP Martin, STORCHOVÁ Barbara, ŠÍROVÁ-MAJKRZAK Anna, UHEREK Zdeněk, ŽÁK Josef. *Vztah státu ke kultuře: Kulturní politika Evropských zemí*. Praha, 2004. Dostupné z: http://www.mkcr.cz/assets/ministerstvo/vyrocnizpravy/Vztah_st_tu_ke_kultu_e,kulturn__politika_evropsk_ch_zem_.doc

Ekonomické subjekty podle právní formy. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Veřejná databáze ČSÚ* [online]. 2014 [cit. 2014-02-28]. Dostupné z: http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabparam.jsp?voa=tabulka&cislotab=ORG9020UC&&kapitola_id=441

Historie Porty. *Porta - festival folk, trempske a country hudby* [online]. © 2013 [cit. 2013-08-13]. Dostupné z: <http://www.porta-festival.cz/historie-porty>

HLUBUČKOVÁ, Hana. Rotštejn (ne)známý hrad v Klokočských skalách. *RajNet.cz: Regionální zpravodajský server* [online]. 10. 7. 2003, 7. 3. 2012 [cit. 2013-08-14]. Dostupné z: <http://rajnet.cz/web/zobraz.asp?id=414>

Lietava hrad. *Obnova.sk* [online]. © 2001 - 2013 [cit. 2013-09-05]. Dostupné z: <http://www.obnova.sk/pamiatka/lietava-hrad>

LUKÁŠOVÁ, Eva. Kulturní dědictví. In: *Metodické doporučení Ministerstva kultury ČR pro dobrovolnictví v kultuře a umění* [online]. Ministerstvo kultury ČR, 2012 [cit. 2014-03-01]. Dostupné z: <http://www.emuzeum.cz/admin/files/Metodicke-doporuceni-MK-CR-pro-dobrovolnictvi-v-kulture-a-umeni.pdf>

Majitelé Lietavy. *Združenie na záchranu Lietavského hradu* [online]. 2013 [cit. 2013-09-05]. Dostupné z: http://www.hradlietava.sk/historia/historia_VII.html

MALINIÁK, Pavol. Historie hradu Čabrad'. *Združenie RONDEL - záchrana hradu Čabrad'* [online]. 25. ledna 2012 [cit. 2013-08-20]. Dostupné z: <http://www.rondel.sk/hrad/historia.html>

SALAMON, Lester, SOKOLOWSKI, Wojciech, HADDOCK, Megan. Measuring the Economic Value of Volunteer Work Globally: Concepts, Estimates, and a Roadmap to the Future. In: *Annals of Public and Cooperative Economics* [online]. 2011, roč. 82, č. 3 [cit. 2014-04-14]. DOI: 10.1111/j.1467-8292.2011.00437.x. Dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-8292.2011.00437.x/abstract>